

Pokello ya Dipale

SESOTHO

PUO YA LAPENG

KOTARA YA 1 & 2

SEHLOPHA SA

1

Pokello ya Dipale

SEHLOPHA SA 1 | KOTARA YA 1 & 2

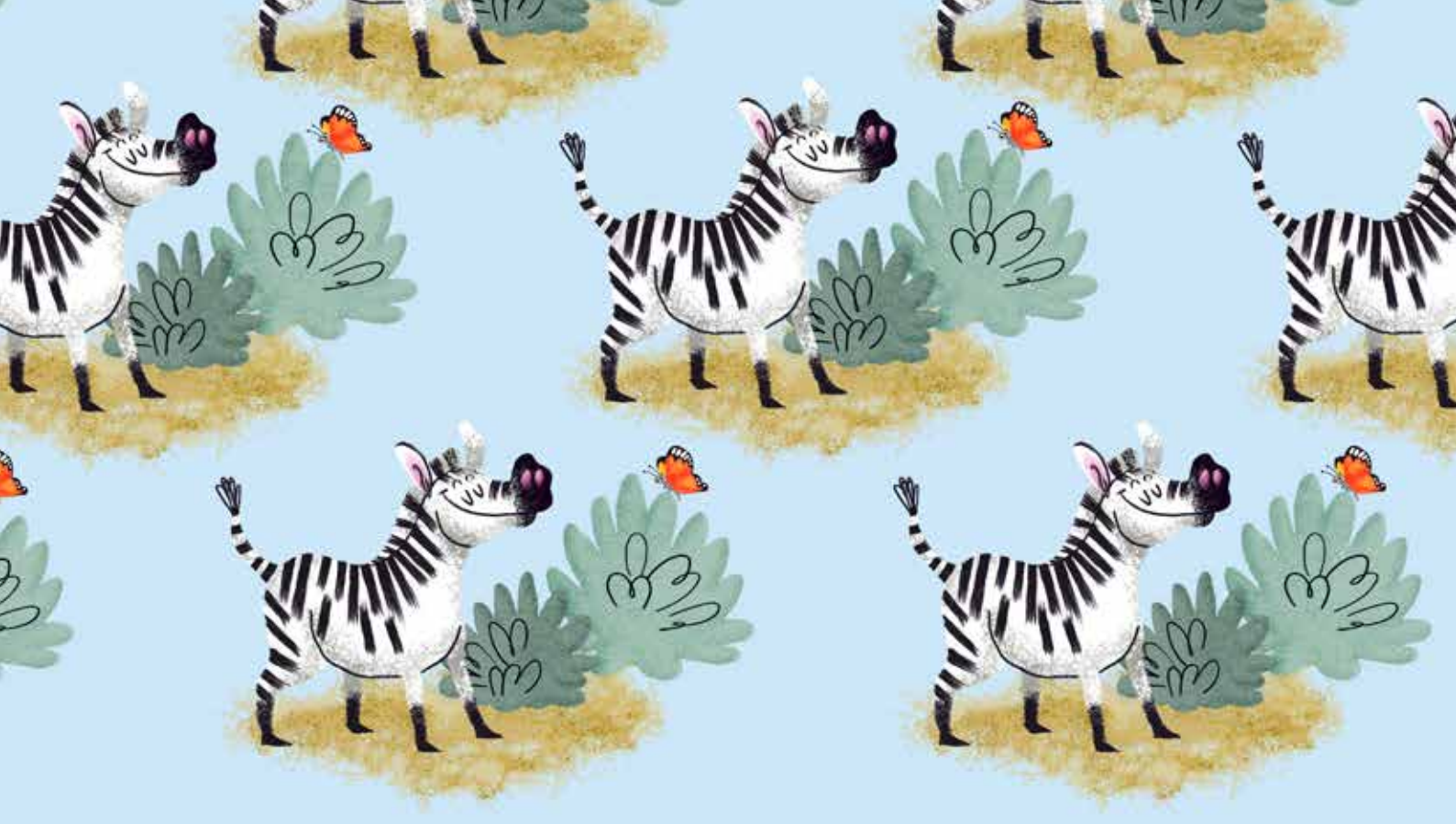
SESOTHO

**Copyright © 2026 National Educational
Collaboration Trust (NECT)**

This work is licensed under a **Creative Commons
Attribution–NonCommercial–NoDerivatives 4.0
International License (CC BY-NC-ND 4.0)**.

Additional permissions beyond the scope of this license
may be available. For further information, please
contact the publisher at **materials@nect.org.za**.

First edition, 2026

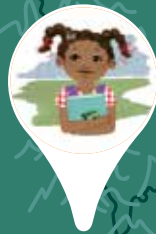
KOTARA YA 1

MMA WA AFRIKA BORWA

Kapa Leboya

Buka e ntjha
ya Bohlale

Kapa Bophirima

Lewatle la
Atlantiki

Limpopo

Bete ya
tonanahadi

Lesea le letjha
labo Tseko

Mpumalanga

Leboya
Bophirima

Gauteng

Letsatsi la
Omphile la pele

Foreisetata

KwaZulu-
Natal

Mohau o
ithuta ho bala

Bere e
kutwa moriri

Kapa Botjhabela

Lewatle la
India

MMAPA WA LEFATSHE

Amerika Leboya

Lewatle la
Atlantiki

Lewatle la
Phasifiki

Amerika Borwa

Hobaneng
ha llama e
dula hodimo

Asia

Motswalle wa
ka wa mangolo,
Li Wei

Lewatle la
Phasifiki

Yuropa

Afrika

Lewatle
la India

Ostralia

Antathika

KOTARA YA I DIPALE

1. Letsatsi la Omphile la pele

1

2. Motswalle wa ka wa mangolo, Li Wei

13

3. Bere e kutwa moriri

25

4. Lesea le letjha labo Tseko

37

5. Buka e ntjha ya Bohlale

51

6. Mohau o ithuta ho bala

65

7. Bete ya tonanahadi

79

8. Hobaneng ha llama e dula hodimo

93

PALE YA 1

LETSATSI LA

OMPHILE LA PELE

Mookotaba: Re ya sekolong

Tlhahisoleseding ya boitshetleho

- Sengolwa sena ke pale ya boiqapelo.
- E etsahalla tikolohong ya Afrika Borwa.
- E etsahala nakong ya jwale.
- Pale ena e tla thusa baithuti ho utlwisisa maikutlo a ho tshwenyeha.

Dintlha tseo o ka di arolelanang le baithuti ba hao

- Ba lelapa la Omphile ba hlokomela hore Omphile o ntsa lla, ha a thaba.
- Omphile o ikutlwa a se a le hantle hobane o fumana tshehetso ke ba habo. Ka thuso ya bona, o kgona ho lwantshana le letshoho la ho qala ho ya sekolong.
- Omphile o ne a tshohile sethatong, empa o qetella a rata sekolo. Ka dinako tse ding, re ka ikutlwa re ngongorehile ka dintho tse itseng, empa ha di mpe jwaloka ha di shebahala.

Leano la Kutlwisiso: Etsa dikgokahano

- Ke eng: Ho nahana hore pale e amana jwang le bophelo ba hao, dibuka tse ding, kapa lefatshe.
- Hobaneng re le sebedisa: Ho utlwisisa pale hantle ka ho e amahanya le dintho tseo re di tsebang.
- Le thusa jwang: Le eketsa moelelo paleng le hore e hopolehe ha bonolo.

Ho sebedisa leano lena:

Leqephe le seratswana	Bala	Ere
3, 1	Haufinyane Omphile o tla qala ho ya sekolong. Omphile o ne a tshwenyehile, a sa kgone ho robala le ho ja.	Ho leka ho etsa ntho e ntjha lekgetlo la pele ho ka tshosa. Ke hopola kamoo ke ile ka ikutlwa ka teng letsatsi pele ke ilo sebetsa ke le titjhere. Ke ne ngongorehile haholo, ke sa kgone ho robala.
10, 1	Qetellong, nako ya ho ya hae e ile ya fihla. “Ha ke batle ho ya hae!” Omphile a lla.	Ke kgona ho etsa dikgokahanyo. Ka dinako tse ding, ho etsa ntho e ntjha ho a tshosa, empa ha ho hobe jwalo ka ha re nahana.

Ho se hokae, Omphile o tla qala ho ya sekolong.
Omphile o ne a tshwenyehile, a sa kgone ho robala le
ho ja.

Matsatsi a mararo pele dikolo di bulwa, nkgono wa Omphile o ile a ya le yena mabenkeleng ho mo rekela diaparo tsa sekolo, dieta le disebediswa tsa ho ngola le ho ngolla. Hangata, Omphile o ne a rata ho ya mabenkeleng.

“Ha ke batle ho ya mabenkeleng,” Omphile o llile tsela yohle ka tekesing ho fihlella ba le toropong.

“Hobaneng? Hangata o rata ho ya mabenkeleng!” ho rialo nkgono.

“Ha ke batle ho ya sekolong, ha ke batle ho tloha pela hao letsatsi lohle!” a rialo.

“O se ke wa tshoha!” ho rialo nkgono. “O tla mphumana ke le teng hae kamehla ha o kgutla sekolong.”

Matsatsi a mabedi pele dikolo di bulwa, ausi wa Omphile, Thato o ile a mo thusa ho pakela disebediswa tsa hae tsa ho ngola le ho ngolla ka mokotleng wa dibuka.

“Ha ke batle ho pakela mokotla wa dibuka tsa sekolo.” Omphile a lla.

“Hobaneng? O na le mokotla o motle o motjha le dintho tsohle tse ntle tsa ho ngola le ho ngolla!” ho rialo Thato.

“Ha ke batle ho ya sekolong, ha ke batle ho dula letsatsi lohle sekolong!” a rialo.

“O se ke wa tshoha!” ho rialo Thato, “Ke tla ba le wena kamehla.”

Letsatsi pele dikolo di bulwa, Mme wa Omphile o ile a mmontsha ho bentsha dieta tsa hae tse ntjha.

“Ha ke batle ho rwala dieta tseo!” Omphile a lla.

“Hobaneng? O rata dieta tse ntjha!” ho rialo mmae.

“Ha ke batle ho ya sekolong, ke batla ho dula hae ke bapale letsheare lohle!” a rialo.

“O se ke wa tshoha!” ho rialo mmae, “O tla bapala ka nako ya kgefutso le ha sekolo se tswa.”

Letsatsi la hore Omphile a ye sekolong le ile la fihla.

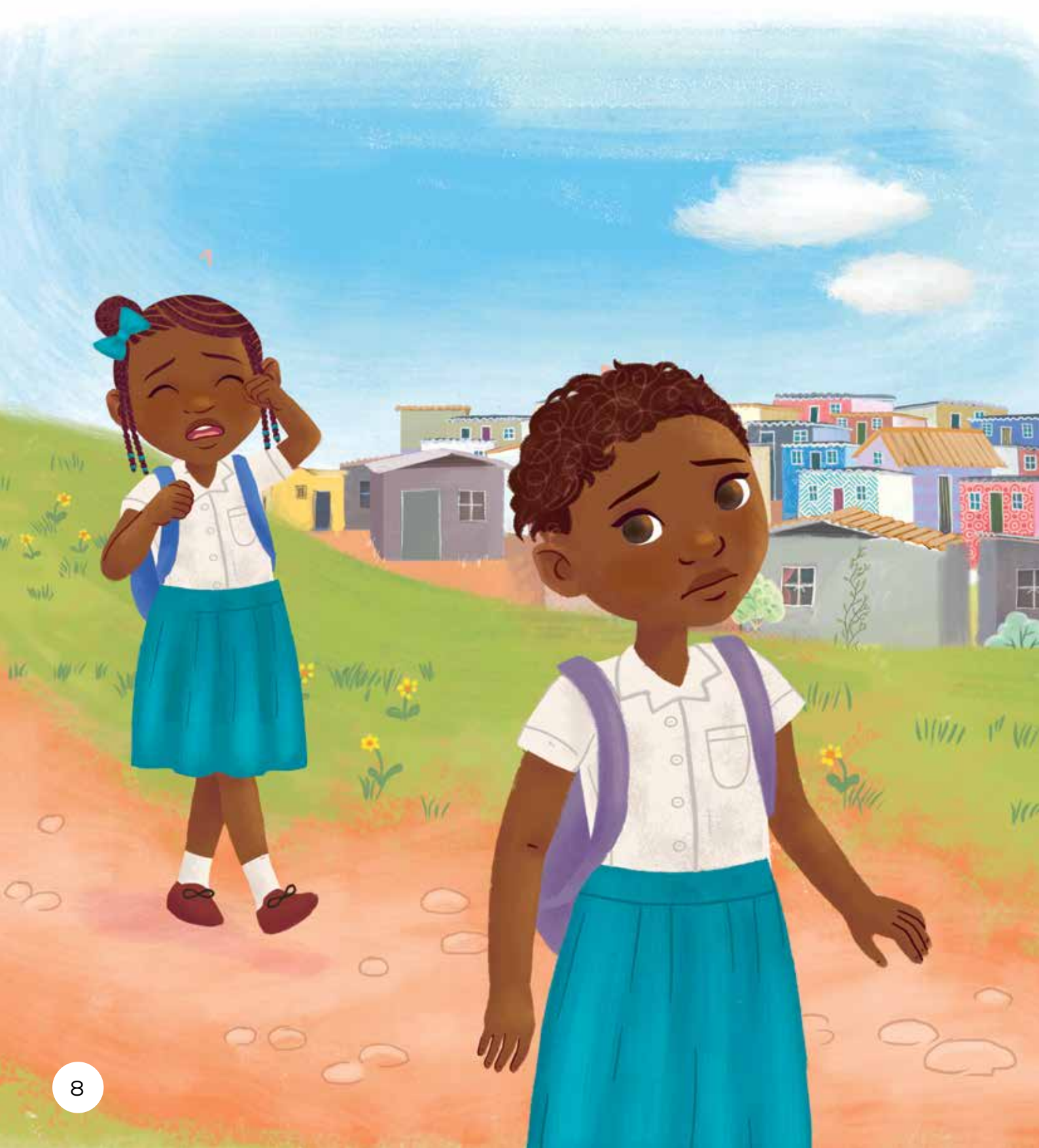
Omphile o ile a apara diaparo tsa hae tse ntjha tsa sekolo. Di ne di hlwekile, di phuthollotswe hantle.

Omphile o ile a kwala mokotla wa hae wa sekolo a o jara. O ne o utlwahala o le boima. Omphile a rwala dieta tsa hae tse ntjha tse benyang. O ile a itjheba ka seiponeng, o ne a le motle a shebahala a itokisitse hantle. Empa yena o ne a sa ikutlwe a lokela ho ya sekolong.

“Ha re tsamaye,” ho rialo Thato.

“Ha ke batle ho ya sekolong!” Omphile a lla tsela yohle e lebang sekolong.

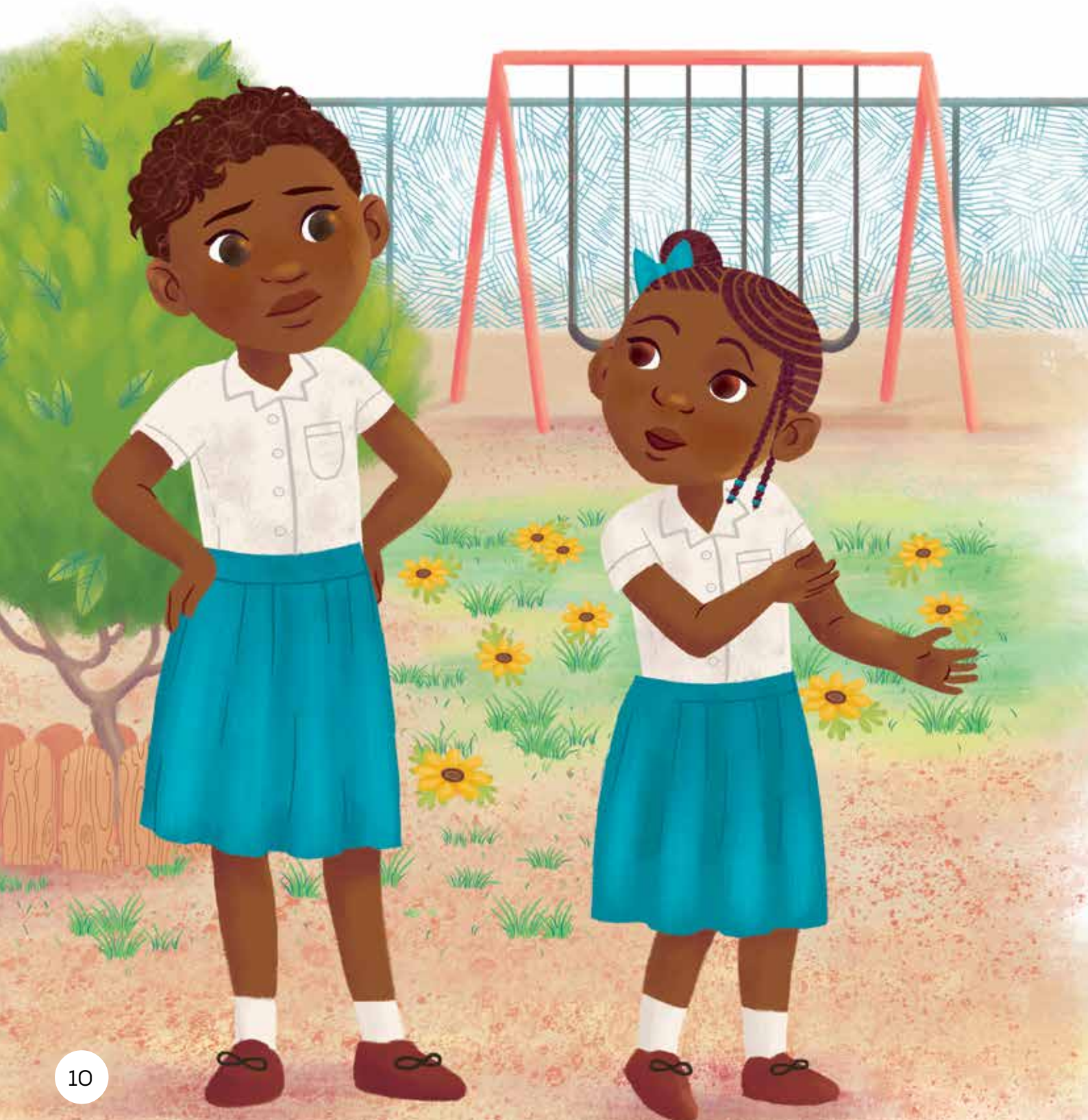
Ha tshepe e lla, o ile a kena phaposing ya hae e ntjha.
Titjhere a mmontsha setulo sa hae pela ngwanana ya
lohileng moriri hantle jwalo ka yena. Ba bososela ha
ba shebana.

Titjhere a ba ruta pina e ntjha, mme ba taka
ditshwantsho tsa malapa a habo bona.

Qetellong, nako ya ho ya hae e ile ya fihla.

“Ha ke batle ho ya hae!” Omphile a lla.

Padiso 1

Pale e e bua ka mang?

E bua ka Omphile.

Omphile o ne a ya kae lekgetlo la pele?

O ne a ya sekolong.

Hobaneng Omphile a ne a sa batle ho ya sekolong?

- Hobane o ne a tshohile.
- Hobane o ne a so ka a ya sekolong.
- Hobane o ne a batla ho dula hae le nkgono wa hae.
- Hobane o ne batla ho bapala letsheare lohle.

Padiso 2

Ke bomang ba thusitseng Omphile ho itokisetsa letsatsi la pele la sekolo?

Ke nkgono wa hae, ausi wa hae Thato le Mme wa hae.

Omphile o ile a ikutlwa jwang ha sekolo se tswa mme a ya hae?

O ile a ikutlwa a sa thaba / O ne a sa batle ho ya hae.

Hobaneng Omphile a ne a sa batle ho ya hae qetellong ya pale?

- Hobane o ne a se a rata sekolo.
- Hobane o ile a etsa metswalle.
- Hobane o ile a natefelwa.
- Hobane o ne a natefetswe a se a sa batle ha letsatsi le dikela.

PALE YA 2 MOTSWALLE WA KA WA MANGOLO, LI WEI

Mookotaba: Re ya sekolong

Tlhahisoleseding ya boitshetleho

- Sengolwa sena ke pale ya boiqapelo.
- E etsahalla tikolohong ya Afrika Borwa le China.
- Etsahala nakong ya jwale.
- Pale ena e tla thusa baithuti ho elellwa hore batho ba tswang dinaheng tse ding ba tshwana le bona ka ditsela tse itseng, mme ba fapana ka tse itseng.

Dintlha tseo o ka di arolelanang le baithuti ba hao

- Bana lefatsheng ka bophara ba ya sekolong mme ba ja dijo tsa motsheare teng.
- Bana ba dinaheng tse ding tsa lefatshe ba a ithuta mme ba ja dintho tse fapaneng le tse jwang ke bana ba Afrika Borwa.
- Motswalle wa mangolo ke motho eo o mo ngollang mangolo. Sena se thusa hore re tsebe kamoo bana ba dulang hole ba phelang ka teng.
- Mophethi ke motho ya qoqang pale.

Leano la Kutlwisiso: Etsa dikgokahano

- Ke eng: Ho nahana hore pale e amana jwang le bophelo ba hao, dibuka tse ding, kapa lefatshe.
- Hobaneng re le sebedisa: Ho utlwisisa pale hantle ka ho e amahanya le dintho tseo re di tsebang.
- Le thusa jwang: Le eketsa moelelo paleng le hore e hopolehe ha bonolo.

Ho sebedisa leano lena:

Leqephe le seratswana	Bala	Ere
15, 1	Ka letsatsi la ka la pele la sekolo, mosuwetsana wa rona o re bolelletse hore re tla ba le metswalle eo re tla ngollana mangolo le yona, naheng ya China.	Nka etsa kgokahanyo le pale: Letsatsi la Omphile la pele. E bua ka letsatsi la pele la sekolo la mophethi, jwalo ka ha e ne e le letsatsi la pele la Omphile.
19,2	“Ho thata ho sebedisa ditjhopstiks hobane ha re a tlwaela ho di sebedisa. Empa bana ba naha ya China ba kgona ho di sebedisa ho ja reisi!” Mosuwetsana a rialo.	Nka etsa kgokahano: Ka nako enngwe re ja reisi dijong tsa motsheare jwaloka bana ba China. Empa rona re ja reisi ka tsela e fapaneng, re sebedisa fereko, kgaba, ha bana ba China ba sebedisa ditjhopstiks.

Ka letsatsi la ka la pele la sekolo, mosuwetsana wa rona o re bolelletse hore re tla ba le metswalle eo re tla ngollana mangolo le yona, naheng ya China. O ile a re bontsha setshwantsho sa phaposi ya bana bao e tla bang metswalle ya rona. “Letsatsi la bona la pele la sekolo le ka Lwetse,” mosuwetsana a hlalosa, “selemo sa rona sa sekolo se qala ka Pherekong, empa kwana China selemo sa dikolo se qala ka Lwetse ho fihlela ka Phupu!”

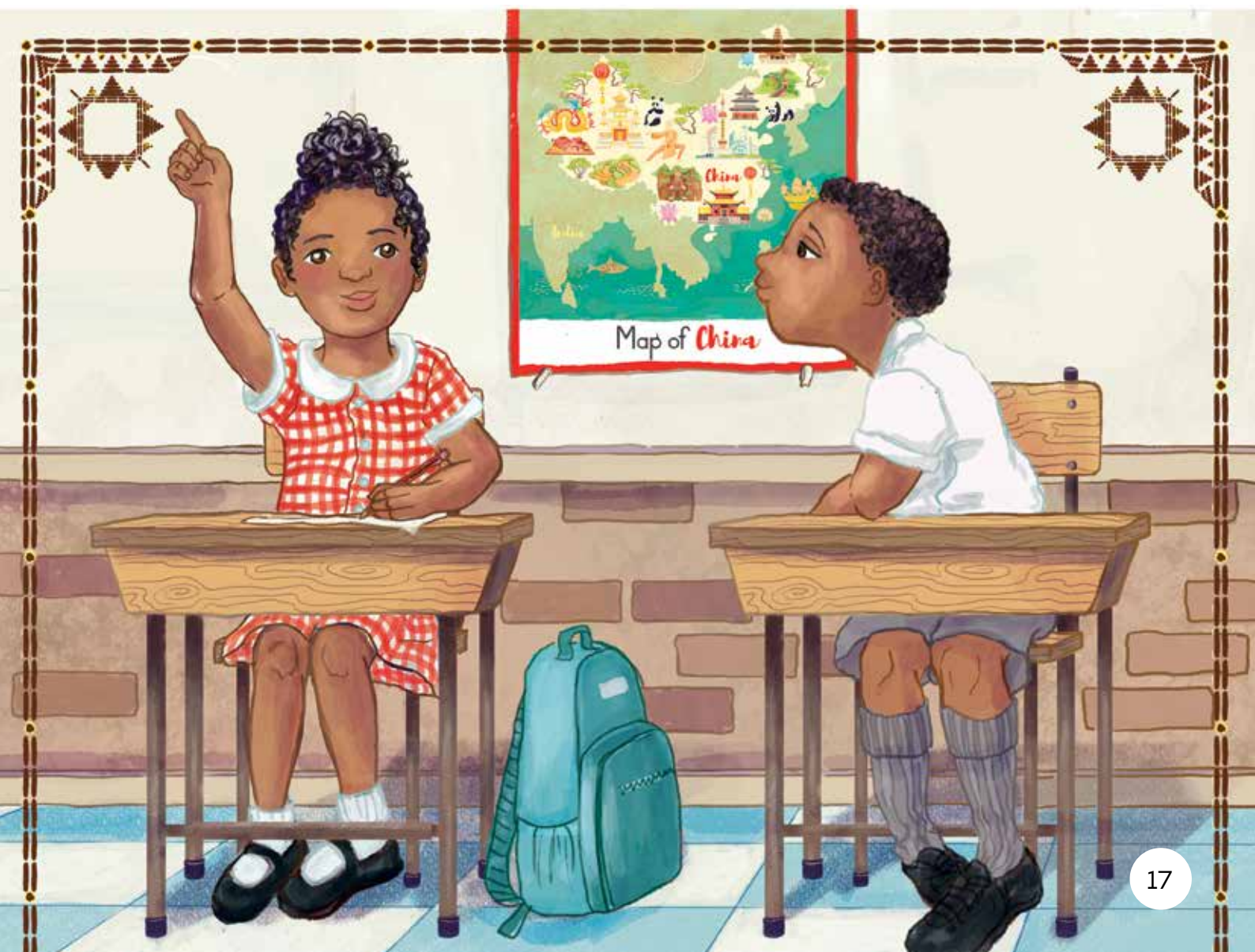

Mosuwetsana wa rona o ile a re bontsha China mmampeng. “China e Asia,” a hlalosa, “mme ke kontinente e fapaneng. Rona re dula kontinenteng ya Afrika.”

Zinzi a phahamisa letsoho a botsa, “Ekaba bana ba Matjhaena ba ithutang sekolong?”

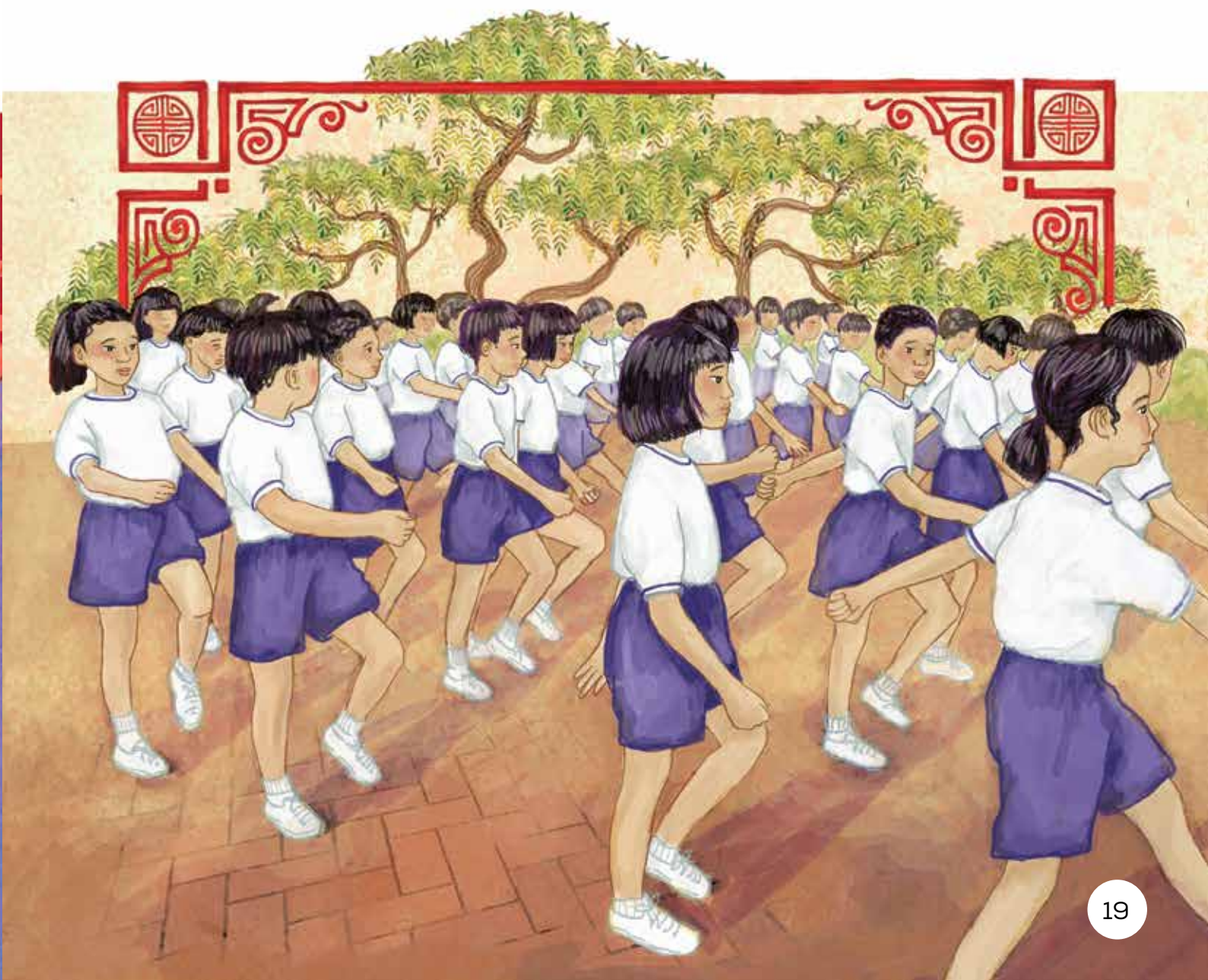
Mosuwetsana o ne a se na bonnete ba seo, yaba o bula khomphuthara ya hae a batlisisa inthaneteng. A bala dintlha tse mmalwa ho tswa sengolweng seo a se fumaneng. “Bana ba sekolo se tlase ba ithuta puo ya Setjhaena, Sekgowa, dipalo, thuto ya tsa boikwetliso, mmino, tsa bonono, dithuto tsa tlhaho le dingolwa.”

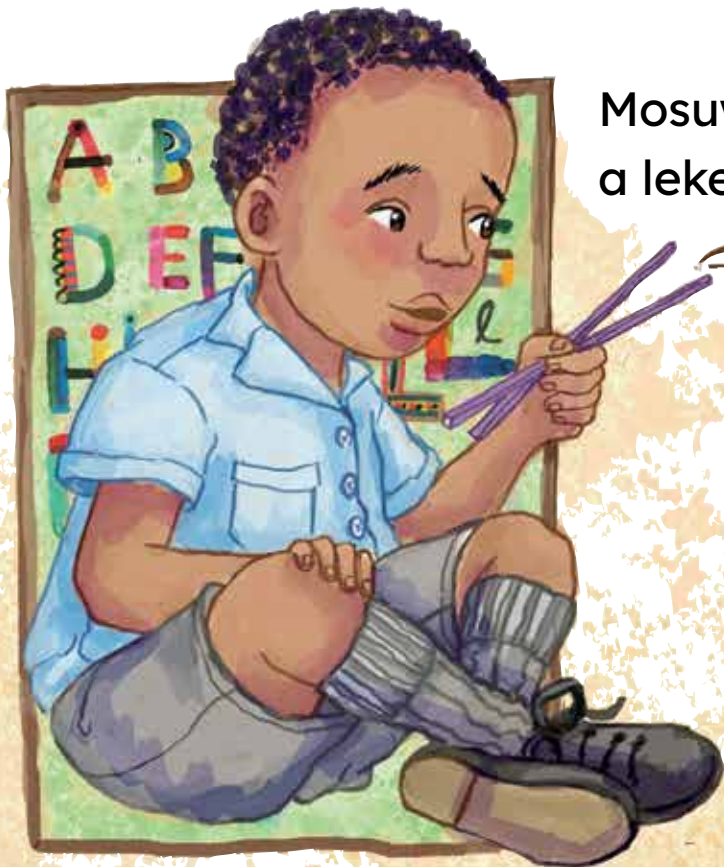
Mosuwetsana a re bontsha setshwantsho sa mantswe a ngotsweng ka enngwe ya dipuo tsa China e bitswang Mandarin. O ile a hlalosa hore selemong sena re tla ithuta ho bala puo ya Sesotho. Re tla ithuta ditlhaku tse 22 hore re kgone ho bala le ho ngola mantswe ohle ka puo ya rona. Empa ka dipuo tsa Setjhaena, lentswe ka leng le na le matshwao a lona a ikgethileng, mme bana ba lokela ho ithuta diketekete tsa matshwao ao.

Kamora moo, mosuwetsana a batla hape inthaneteng mme a fumana vidio e bontshang bana ba sekolo ba Matjhaena ba ikwetlisa hoseng. Re ile ra bona makgolokgolo a bana ba eme meleng e makgethe ba ikwetlisa ba ntse ba mamaetse mmimo o lilelang hodimo. Mosuwehlooho a bala, “Yi, er, san, si,” (1,2,3,4) ho thusa bohle ho kgema mmoho.

“Shebang ntho tsena,” mosuwetsana a rialo a tshwere dithutswana tsa lepolanka, “Tsena ke ditjhopstiks. Rona re ja ka fereko, thipa le kgaba kapa ka matsoho a rona. Empa China, bana ba ja dijo tsa bona ka dithutswana tsena.”

Mosuwetsana a bolella Kagiso hore a leke ho sebedisa ditjhopstiks ho thonaka majwana. Kaofela re ile ra tsheha ha a ntse a leka.

“Ho thata ho sebedisa ditjhopstiks hobane ha re a tlwaela ho di sebedisa. Empa bana ba naha ya China ba kgona ho di sebedisa ho ja reisi!”

Mosuwetsana a rialo.

Ka phaposing ya rona, ke hona re qalang ho ithuta ho bala. Mosuwetsana o itse re ye hae le mangolo a rona, mme re a bale le batswadi ba rona. O itse batswadi ba rona ba ka re thusa ho ngola mangolo, re a nke senepe, re a romele! “Sepheo ke hore ha selemo se fela, re be re ngola mangolo ka borona.”

Qetellong a fa e mong le e mong lengolo le tswang
metswalleng ya rona ya mangolo. Ka bula onfolopo
ya ka, mme ka fumana molaetsa le setshwantsho sa
motswalle wa ka wa mangolo e motjha!

Padiso 1

Mophethi wa pale o kena sekolo kae?

Mophethi o kena sekolo Afrika Borwa.

Motswalle wa mangolo wa mophethi ke wa kae?

Motswalle wa mangolo wa mophethi ke wa China.

Ebe o ka etsa dikgokahano le bana ba sekolo ba China? Ke eng seo ba se etsang se tshwanang le sa hao?

- Re ya sekolong.
- Re ja raese dijong tsa motsheare ka dinako tse ding.
- Re ithuta Senyesemane le Dipalo.
- Re a ikwetlisa.
- Re ithuta ho bala le ho ngola.

Padiso 2

Bana ba Matjhaena ba sebedisa eng ho ja dijo tsa motsheare?

Bana ba Matjhaena ba sebedisa ditjhopstiks ho ja dijo tsa bona tsa motsheare.

O ka ikutlwa jwang ho ba le motswalle wa mangolo jwalo ka mophethi wa pale?

Nka ikutlwa ke... hobane...

Ke eng dintho tse fapaneng tse etswang dikolong tsa China le tsa Afrika Borwa?

- Bana ba Matjhaena ba qala dikolo ka kgwedi ya Lwetse.
- Bana ba Matjhaena ba ithuta dithuto tse fapaneng - jwalo ka Dingolwa le tsa tlhaho.
- Bana ba Matjhaena ba ithuta ditlhaku tsa nteterwane tse sa tshwaneng le tsa rona.
- Bana ba Matjhaena ba ikwetlisa mmoho hoseng.
- Bana ba Matjhana ba sebedisa ditjhopstiks.

PALE YA 3 BERE E KUTWA MORIRI

Mookotaba: Malapa a rona

Tlhahisoleseding ya boitshetleho

- Sengolwa sena ke pale ya boiqapelo.
- E etsahalla tikolohong ya Afrika Borwa.
- Etsahala nakong ya jwale.
- Pale ena e tla thusa baithuti ho lemoha hore ho ka ba le ho se utlwisane le batho bao re ba ratang.

Dintlha tseo o ka di arolelanang le baithuti ba hao

- Joshua o nahana hore o a thusa mme o ba mosa ka ho kuta moriri wa Thedi. O batla ho etsetsa ausi wa hae ntho e ntle kamora hore a mo utlwe a re Thedi e 'tsofetse'.
- Mari o ikutlwa a hloname ha a bona moriri wa Thedi o kutilwe.
- Pale ena e re bontsha hore ka nako enngwe batho ha ba ka moo re lebeletseng. Batho ba ka se utlwisane ka dinako tse ding.

Leano la Kutlwisiso: Etsa dikakanyo

- Ke eng: Ho noha dintho tseo mongodi a sa di hlaloseng ka ho hlaka, o sebedisa dintlha tsa pale.
- Hobaneng re le sebedisa: Ho utlwisisa meelelo e tebileng le e patehileng.
- Le thusa jwang: Le re thusa ho fihlella diqeto ha o bala, ho utlwisisa pale le baphetwa hantle.

Ho sebedisa leano lena:

Leqephe le seratswana	Bala	Ere
29, 4	“Ke na le bonnete ba hore Mari o tlo makala. O tlo nahana hore o na le thedi e ntjha,” ho nahana Joshua.	Ke akanya hore Joshua o leka ho etsetsa ausi wa hae ntho e ntle. O mo utlwile a re Thedi e tsofetse, yaba o nahana hore o tla thaba ha a e bona e boheha e le ntjha.
34, 1	Joshua o ile a kena ka phaposing a tshwere baki e nyenyane e botala ba lehodimo. “Ke nkile baki ena ho thedi ya ka” a rialo Joshua. “Ke nahana hore thedi ya hao e hloka baki ena ho feta thedi ya ka.” O ile a fa Mme baki eo e botala ba lehodimo, a e apesa bere.	Ke akanya hore Joshua o kgathetsehile mme o batla ausi wa hae a ikutlwe a le betere. Ke ka hoo a mo fang baki e nyane ya thedi ya hae.

Popi ya bere ya Mari e ne e le yona thatohatsi ya hae. Esale a robala le yona ho tloha e le lesea le le nyenyane. Bosiu bo bong le bo bong, o ne a e haka a dula le yona le ha a kgathatsehile. Mari ha a le hae, o ne a dula a tshwere thedi ya hae ka dinako tsohle.

Popi ya bere e ne e le sebakadiswa se kgethehileng ebile Mme wa Mari o ne a sa mo qobelle hore a bapale le bana ba bang ka yona. Empa Mari e ne e le motho ya fanang, o ne a dumella Joshua ho tshwara le ho bapala ka Thedi.

Motsheareng wa letsatsi le leng ha Mari le Joshua ba ntse ba bapala, Joshua o ile a utlwa Mari a bua le thedi ya hae.

“O se o tsofala,” ke Mari eo a tsheha.

“Ke ntse ke o rata le ha ho le jwalo.”

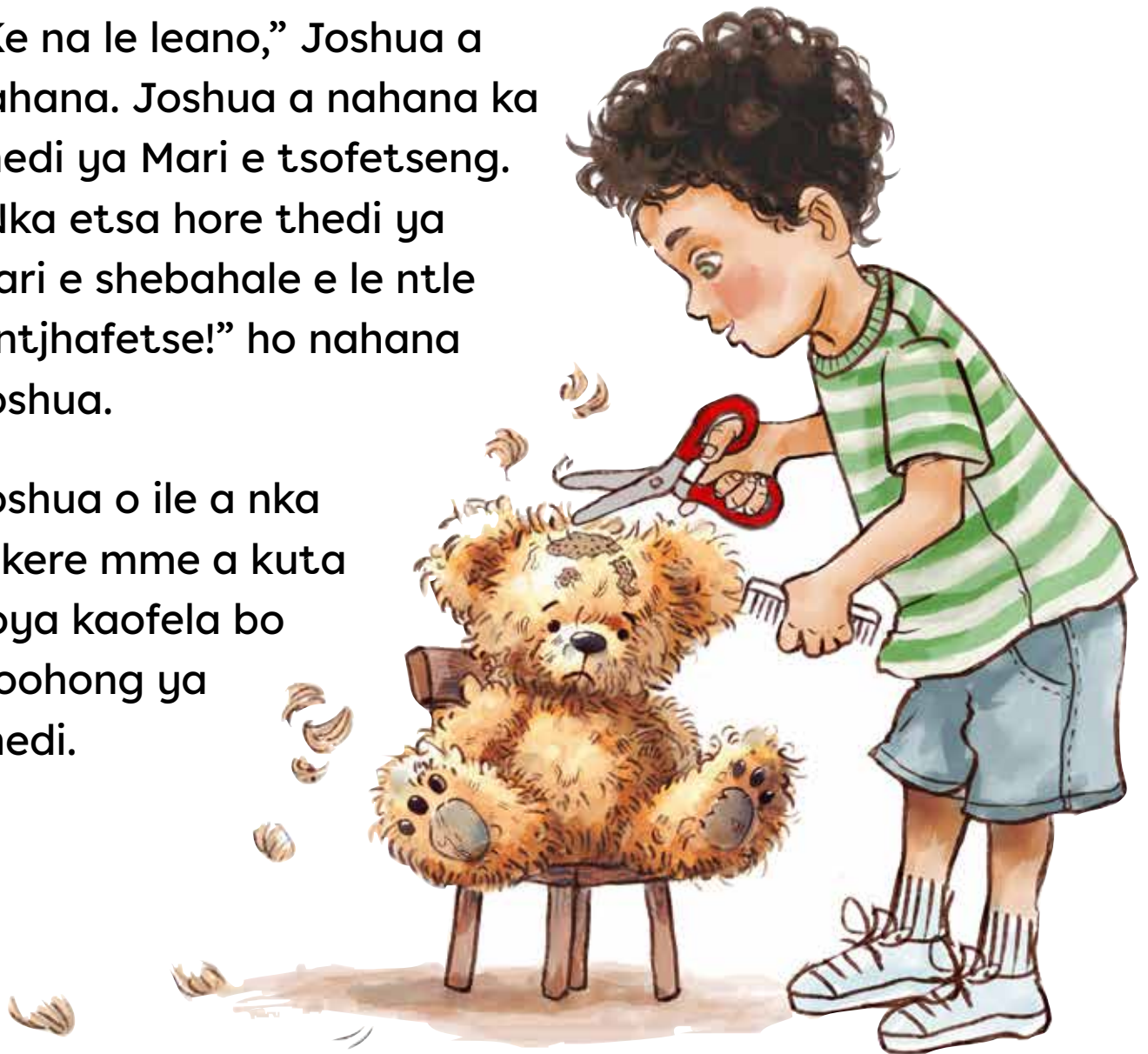

Ka le hlahlamang, ha Mari a le sekolong ngwanabo Joshua o ile a fumana sekere ka kitjhineng.

“Ke na le leano,” Joshua a nahana. Joshua a nahana ka thedi ya Mari e tsofetseng.

“Nka etsa hore thedi ya Mari e shebahale e le ntle e ntjhafetse!” ho nahana Joshua.

Joshua o ile a nka sekere mme a kuta boya kaofela bo hloohong ya Thedi.

“Ke na le bonnete ba hore Mari o tlo makala. O tlo nahana hore o na le thedi e ntjha,” ho nahana Joshua.

Joshua esale a emetse Mari a kgutle sekolong. O ne a tatetse hore a tlo bona seo a se entseng thedi ya hae.

Mari ha a fihla hae a bona thedi ya hae, o ile a makala haholo. “Thedi e jwang ha e le tje?” A phahamisitse lentswe. Joshua a phahamisa sekere a bonya.

“Ke ne ke o tshepile! Hobaneng ha o ka ntshenyetsa thedi ya ka e kgethehileng?” Ke Mari eo a lla.

“Ke maswabi!” Joshua a hweletsa. “Ke nahanne hore ke ntjhafatsa thedi ya hao e tsofetseng.”

Empa Mari o ile a tswa ka phaposing a matha a ntse a lla.

Joshua a itulela a le mong. “Ke ne ke nahana hore Mari o tla rata mokuto wa Thedi o motjha,” ho nahana Joshua a ikutlwa a ferekane.

Mari o ile a kopana le Mme wa hae mme a mmontsha thedi ya hae. “Bona Joshua o entseng, o sentse thedi ya ka e kgethehileng! O e senyeditse ruri! Ebile ha ke e batle thedi e mpe ena!” A lla. A lahlela thedi fatshe.

Ha moraonyana Mme o ile a bitsa Mari.

“Ke maswabi ha Joshua a kutile Thedi hobane ho ne ho sa hlokehe.” ho rialo Mme. “Empa Thedi ha a senyeha,” ho hlalosa Mme a bososela.

Mme o ile a kgutlisetsa Thedi ho Mari e rwetse katiba e ntjha e kgubedu. “Katiba ena e kwahela mokuto wa Thedi o mobe,” ho rialo Mme a bososela. “Hape e shebahala e le ntle.”

Joshua o ile a kena ka phaposing a tshwere baki e nyenyane e botala ba lehodimo.

“Ke nkile baki ena ho thedi ya ka,” a rialo Joshua.

“Ke nahana hore thedi ya hao e hloka baki ena ho feta thedi ya ka.” O ile a fa Mme baki eo e botala ba lehodimo, a e apesa bere.

Mari o ne a ntse a utlwile bohloko empa o ile a nka thedi ya hae. “O ntshwarele ha ke itse o mobe! Ke a o rata ho sa kgathaletsehe hore o shebahala jwang.” ho rialo Mari.

Padiso 1

Joshua o entse eng ho senya thedi ya Mari?

O kutile moriri wa Thedi.

Mme o lekile ho lokisa Thedi jwang?

- Mme o ile a rwesa Thedi katiba e, a e apesa baki e botala ba lehodimo.
- Mme o ile a apesa Thedi diaparo ho pata mokuto wa moriri.

Hobaneng Joshua a ile a kuta boya bo hloohong ba Thedi?

- Hobane o utlwile Mari a re Thedi e se e tsofetse.
- Hobane o ne a batla ho ntjhafatsa Thedi.
- Hobane o ne a batla ho etsetsa ausi wa hae ntho e ntle.

Padiso 2

Joshua o ile a etsa eng ha a qeta ho kuta Thedi?

O ile a emela Mari hore a kgutle sekolong.

Mari o ile a ikutlwa jwang ha a bona Thedi e kutilwe?

O ne a halefile!

Hobaneng ha Joshua a ne a ferekane?

- Hobane o ne a nahana hore o etsetsa ausi wa hae ntho e ntle.
- Hobane o ne a nahana hore ausi wa hae o batla Thedi e ntjhafale.
- Hobane o ne a nahana hore ausi wa hae o tla nyakalla.
- Ausi wa hae o ne a sa thaba jwalo ka ha a ne a lebelletse. Ho na le hore a nyakalle, o ne a halefile!

PALE YA 4 LESEA LE LETJHA LABO TSEKO

Mookotaba: Malapa a rona

Tlhahisoleseding ya boitshetleho

- Sengolwa sena ke pale ya boiqapelo.
- E etsahalla tikolohong ya Afrika Borwa.
- E etsahala nakong ya jwale.
- Pale ena e tla thusa baithuti ba hao ho utlwisisa hore re ka ikutlwa re kgathatsehile ebile re thabile ka nako e le nngwe.

Dintlha tseo o ka di arolelanang le baithuti ba hao

- Batho ba kgona ho ba le maikutlo a fapaneng ka nako e le nngwe.
- Phetoho e ka o tshosa, yaba ya o thabisa ka nako e le nngwe. Ho ba le lesea le letjha ke phetoho e kgolo lelapeng mme e ka tlisa maikutlo a fapafapaneng.
- Ho bua ka sena ho ka etsa hore re ikutlwe hantle.

Leano la Kutlwisiso: Etsa dikakanyo

- Ke eng: Ho noha dintho tseo mongodi a sa di hlaloseng ka ho hlaka, o sebedisa dintlha tsa pale.
- Hobaneng re le sebedisa: Ho utlwisisa meelelo e tebileng le e patehileng.
- Le thusa jwang: Le o thusa ho fihlella diqeto ha o bala, ho utlwisisa pale le baphetwa hantle.

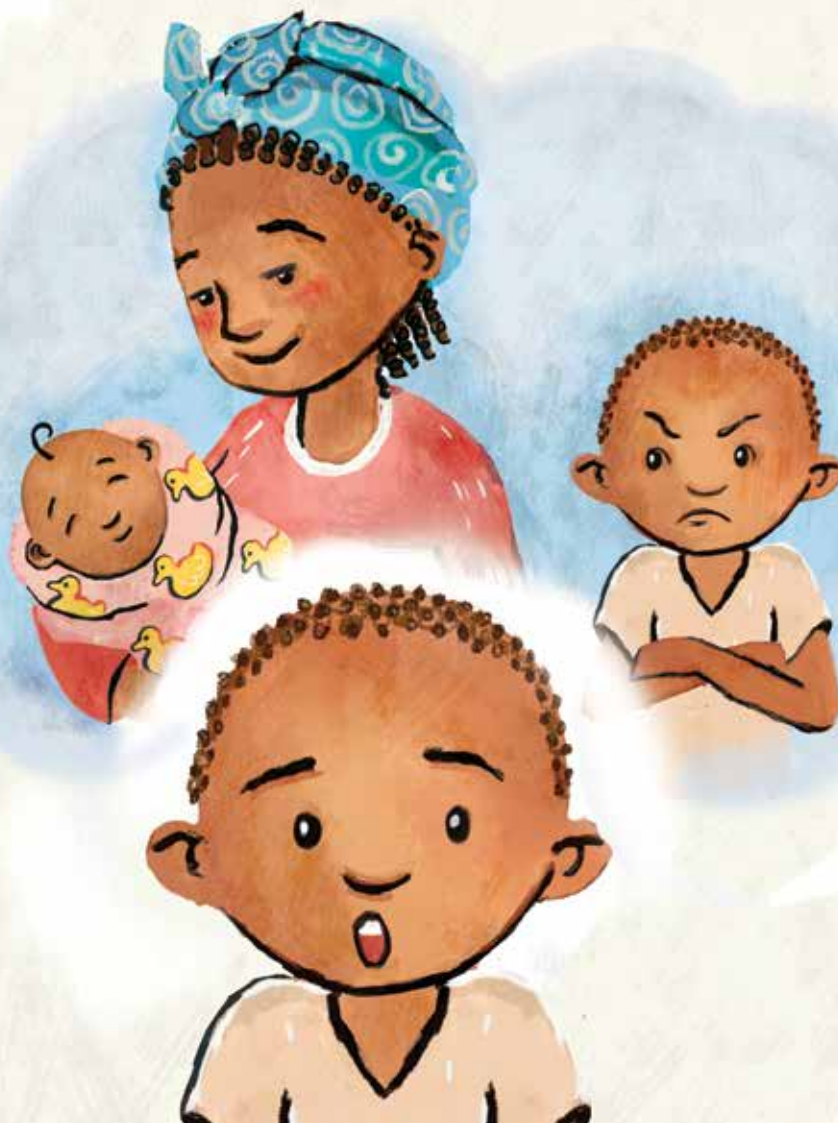
Ho sebedisa leano lena:

Leqephe le seratswana	Bala	Ere
43, 4	“Motho e mong le e mong a ka bapala ka popi. O tla tseba jwang hore o etseng ka lesea ha o sa bapale ka popi?”	Ke akanya hore Nkgono o nahana hore ho bohlokwa hore Tseko a tsebe hore a ka thusa jwang ha lesea le letjha le fihla.
45, 1	Kamora moo, Nkgono a bontsha Tseko ho tjhentjha lesea leleiri. O ne a tlile le maleiri a ikgethang a lekanang popi, e le hore Tseko a kgone ho ithuta ka ona.	Ke akanya hore Nkgono o tseba tse ngata ka tlhokomelo ya masea. O ruta Tseko a sebedisa popo ya hae e ntjha.

Ho ne ho setse beke e le nngwe feela pele kgaitsemi
ya Tseko e hlaha.

Ka nako e nngwe, Tseko o ne a kgathatswa ke ho hloka abuti kapa ausi. E ne e le yena ngwana a le mong feela lapeng labo. Tseko o ne a kgathatsehile hore ho tla ba jwang ha ho se ho na le lesea le letjha. O kgathatswa le ke hore ho tla ba jwang ho ba le kgaitsemi.

Empa ka nako enngwe Tseko o ile a ikutlwa a thabile hobane nkgono wa hae o ne a tlo ba tjhakela. Ntatae o ile a mo tsebisa hore nkgono o tla dula le bona dikgwedi tse tharo kaofela, jwalo ka ha a kile a etsa kamora hore Tseko a hlahe.

“Ke moetlo o kgethehileng hore nkgono a dule ho fihlela kgujwana ya lesea e wa.” ho hlalosa ntate wa Tseko. “Ke hopola hantle ha ya hao e ne e wa, e ka e etsahetse maobane.”

Eitse Tseko le ntatae ha ba kopana le Nkgono boemelong ba dibese, Tseko ile a ikutlwa a thabile haholo. O ile a matha ho haka nkgono wa hae.

“Tseko ngwanaka! Na ha o a thabela ho tlo ba abuti?” ho botsa Nkgono.

“Ha ke tsebe,” ho rialo Tseko, “Ha ke tsebe ke etse eng ka lesea.”

Ha ba fihla hae, Nkgono o ile a bitsa Tseko.

“Ke o tletse mpho e kgethehileng!” a rialo. O ile a ntsha popi e ntjha ka mokotleng wa hae mme a e fa Tseko.

“Ke ne ke nahana dipopi ke tsa banana fela,” ke Tseko eo.

“Ke ditlwaelo tsa kgale tseo.” Nkgono a tsheha,
“Motho e mong le e mong a ka bapala ka popi. O tla tseba jwang hore o etseng ka lesea ha o sa bapale ka popi?”

Nkgono o ile a qala ka ho bontsha Tseko ho kuka le ho koiyetsa lesea.

“O tlamehile ho etsa bonnete ba hore o tshware hlooho ya lesea hantle, hobane molala wa lona ha o so tiye hantle,” ho rialo Nkgono.

Kamora moo, Nkgono a bontsha Tseko ho tjhentjha lesea leleiri. O ne a tlile le maleiri a ikgethang a lekanang popi, e le hore Tseko a kgone ho ithuta ka ona.

“O tlameha ho sebetsa ka potlako le ka hloko ha o tjhentjha leleiri la lesea hobane masea a rata ho raharaha le ho lla!” ho rialo Nkgono.

Yaba nkgono o bontsha Tseko hore lesea le phuthelwa jwang ka kobo. “Masea a rata ho phuthelwa hantle, a tiisitswe,” ho rialo Nkgono.

Nkgono le Tseko ba ikwetlisa.

“O tlo ba abuti wa sebele,” Nkgono a bososela.

Tseko o ne a tseba hore o tlameha ho ikutlwa a thabile jwale, empa o ntse a ikutlwa a kgathatsehile.

“Nkgono, ebe mme a ka rata lesea ho mpheta?” ho botsa Tseko.

“Nkgono a mo haka. Re na le lerato le lekaneng bakeng sa lona le le babedi. O se kgathatsehe ka seo!”

Ho tloha letsatsing leo, Tseko o ile a ikutlwa a nyakalletse.

Padiso 1

Ke mang ya neng a tjhaketse habo Tseko?

Nkgono wa hae ke yena a tihakileng.

Nkgono o ne a tletse Tseko mpho ya eng?

O ne a mo reketse popi.

Hobaneng nkgono a ne a tletse Tseko popi e ntjha?

- Hobane o ne a batla ho tlela Tseko mpho.
- Dipopi ke tsa bohle, eseng banana feela.
- Hobane o ne a batla ho bontsha Tseko hore lesea le hlokomelwa jwang.
- Hobane ho bapala ka popi ke tsela eo a ka ithutang ho hlokomela lesea ka yona.
- Hobane o ne a batla Tseko a itlwaetse ho hlokomela lesea.

Padiso 2

Nkgono o tlo dula nako e kae?

O tlo dula dikgwedi tse tharo.

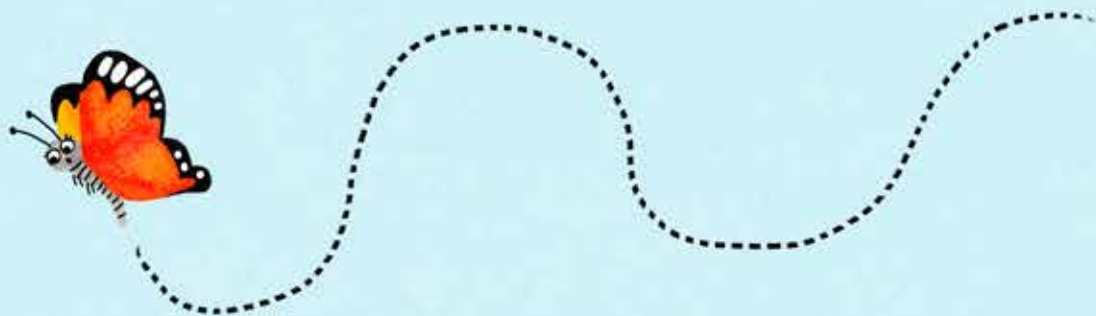
Nkgono wa Tseko o ile a mmontsha ho etsa eng

O ile a mmontsha ho:

- Ho tshwara le ho koiyetsa / robatsa lesea.
- Ho tjhentjha le leleiri.
- Ho phuthela lesea ka kobo.

Hobaneng Tseko a ile a ikutlwa a thabile qetellong ya pale?

- O ikutlwile a phutholohile hobane o ne a ithutile ho hlokomela lesea.
- Hobane jwale o se a tseba ho hlokomela lesea.
- Hobane jwale o ikutlwa hore e tla ba abuti wa sebele!
- Hobane ha a sa kgathatsehile hore mme le nkgono ba tla rata lesea ho mo feta.

PALE YA 5

BUKA E NTJHA

YA BOHLALE

Mookotaba: Re a bala

Tlhahisoleseding ya boitshetleho

- Sengolwa sena ke pale ya boiqapelo.
- E etsahalla tikolohong ya Afrika Borwa.
- E etsahala nakong ya jwale.
- Pale ena e tla thusa baithuti ba hao ho utlwisisa ho phoqeha ke eng.

Dintlha tseo o ka di arolelanang le baithuti ba hao

- Dibuka di ka re isa dibakeng tseo re ke keng ra kgona ho finyella ho tsona bophelong ba nnete. Bohlale o utlwisisa sena paleng.
- Bohlale o ithuta ho ba le mamello le ho kgothala ha dintho di se kamoo a neng a di lebeletse ka teng.
- Buka ya hae e ntjha e mo thusa ho nahana le ho etsa dintho ka tsela e fapaneng.

Leano la Kutlwisiso: Etsa dikakanyo

- Ke eng: Ho noha dintho tseo mongodi a sa di hlaloseng ka ho hlaka, o sebedisa dintlha tsa pale.
- Hobaneng re le sebedisa: Ho utlwisisa meelelo e tebileng le e patehileng.
- Le thusa jwang: Le re thusa ho fihlella diqeto ha re bala, ho utlwisisa pale le baphetwa hantle.

Ho sebedisa leano lena:

Leqephe le seratswana	Bala	Ere
56, 1	“Ha e thabise!” Bohlale a nahana. O ile a mathela kante a ilo bapala.	Ke akanya hore Bohlale ha a thabela buka ya hae ya pele. Ha a e shebe le ho e sheba, empa o ya kante ho ya bapala.
62, 1	Qetellong, a sheba ka tlasa bethe ya hae. “Shuu” a rialo. “Ke nahanne hore o lahlehile.”	Ke akanya hore Bohlale o rata buka ya hae jwale, hobane o a tshoha ha a sa e fumane.

Mmangwane wa Bohlale o ne a ba etetse kamora matsatsi a phomolo. Eitse ha mmangwanae a tsamaya o ile a mo fa sephuthelwana se sesootho ka mmala.

“Ke batlile ke lebala!” ho rialo mmangwane. “Ke o reketse mpho.”

O ile a fa Bohlale sephuthelwana se sesootho se kgabisitsweng ka leleme le letala.

Bohlale o ile a
beha sephuthelwana seo
hodima bethe ya hae. O ile a
nahana ka dikerayone tseo a
di boneng mabenkeleng ha a
ne a tsamaya le mme wa hae.

O ile a nahana ka phazele
ya motswala wa hae
Lebo.

Qetellong, o ile a
bula sephuthelwana.
A fumana buka e
nyenyane kahare.

“Ha e thabise!” Bohlale a nahana. O ile a mathela kantle a ilo bapala.

O ile a lelekisa serurubele se neng se fofa moyeng.

A shebella sefofane se neng se fofa marung a bile a ipotsa hore se lebile kae. O ile a batlana le majwe lebaleng.

Yaba o utlwa lerothodi la pula dipakeng tsa mahlo a hae. Bohlale o ile a sheba hodimo. Ho ne ho le lefifi, hape ho putswafetse.

O ile a mathela ka tlung. Pula e ile ya qalella ho na e tiisitse ka matla.

Bohlale o ile a ya ka kamoreng ya hae. A hlobola diaparo tsa hae tse neng di kolobile, mme a apara diaparo tse ding tse mofuthu tse ommeng. O ile a dula hodima bethe mme a shebella pula ha ena. A mametse le maru ha a duma.

Yaba, o elellwa buka e betheng ya hae. Ho ne ho na le setshwantsho sa lefatshe lekokong la buka. O ile a bala sehlooho, 'Lefatshe ka Bophara.'

Bohlale o ile a bula leqephe la pele. Ho ne ho na le diphiramiti tse kgolo le dikamele. "Ke batla ho etela moo!" a nahana. "Egepeta," a bala.

Bohlale o ile a phehla leqepheng le leng. O ile a bala mantswe, 'New York'. O ile a sheba ditshwantsho. Ho ne ho na le mabone le dikoloi hohle. O ne a so ka a bona meaho e melelele ka tsela eo.

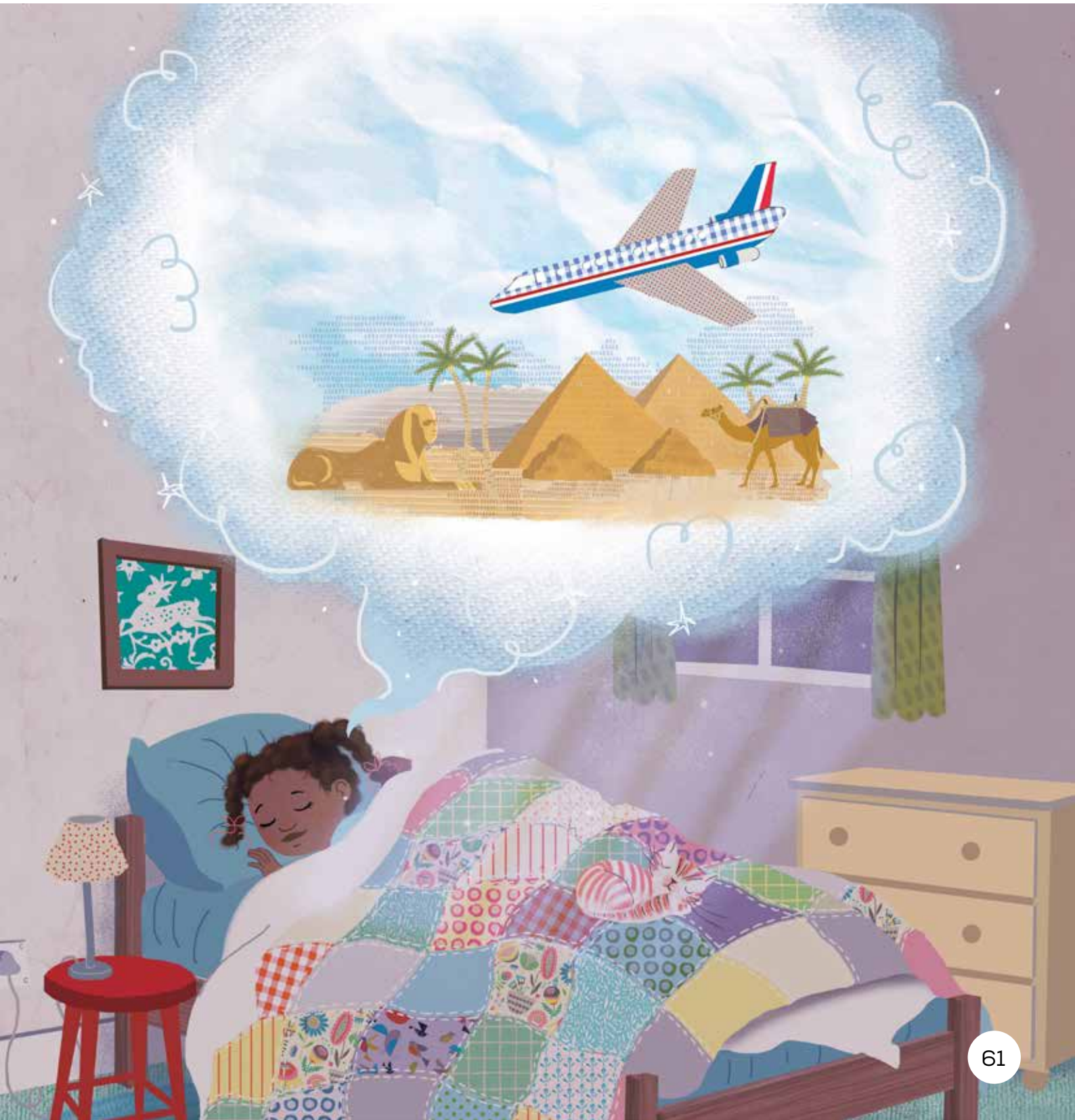

Leqepheng le latelang, o ile a bona Thaba ya Kilimanjaro, thaba e telele ka ho fetisisa Afrika.

Bohlale o ile a bala ho fihlela a kgaleha, buka e ntse e
le ka matsohong a hae.

Bosiung boo, Bohlale o ile a lora a fofa a le ka
sefofaneng se seholo.

Ha Bohlale a phaphama, buka e ne e se e le siyo
matsohong a hae. “Buka ya ka e kae?” a nahana. O ile
a sheba ka tlasa dikobo. Buka e ne e le siyo. A sheba
tafoleng e ka thoko ho bethe ya hae. Buka e le siyo.
Qetellong, a sheba ka tlasa
bethe ya hae. “Shuu,” a
rialo. “Ke nahanne
hore o lahlehile.”

Bohlale o ile a bentsha dieta tsa hae a pakela mokotla wa hae wa sekolo. O ile a kenya buka ya hae e ntjha ka mokotleng wa hae. Empa o ile a fetola monahano wa hae. “Ke batla ho tshwara buka ya ka hore ke e bone,” Bohlale a nahana.

Tseleng e lebang sekolong, Bohlale o ne a phehla maqephe, a leka ho nka qeto ya hore na ke lefe leo a tla le bontsha metswalle ya hae pele.

Padiso 1

Ke mang ya reketseng Bohlale buka e ntjha?

Mmangwanae ke yena a mo reketseng buka e ntjha.

Ke dibaka dife tseo Bohlale a di bonang bukeng ya hae e ntjha?

O bona Egepete, New York le Thaba ya Kilimanjaro.

Maikutlo a Bohlale ka buka ya hae e ntjha a fetoha jwang?

- Qalong, ha a thabela buka ena.
- Ha a bala buka o utlwa a e rata! O ikutlwa a thabile haholo ha a e sheba.
- Qetellong ya pale, o rata buka ka lerato le makatsang ebile o batla ho e tshwara ka matsoho ha a ya sekolong.

Padiso 2

Bohlale o lorile ka eng?

O lorile ka sefofane – jwalo ka se ka bukeng ya hae.

O nahana hore Bohlale o ile a ikutlwa jwang ha a nahana hore buka e lahlehile?

Ke nahana hore o ile a ikutlwa a...

Ke eng se etsang hore o akanye hore qetellong Bohlale o rata buka ya hae e ntjha?

- Bohlale o dula a phehla maqephe!
- Bohlale o ile a kgaleha buka e le ka matsohong a hae.
- Bohlale o lora ka buka. Ha a kgone ho ntsha dintho tseo a di boneng ka bukeng ka kelellong ya hae.
- Bohlale o tshohile ha a nahana hore buka e lahlehile.
- Bohlale o nka qeto ya ho tshwara buka ka matsoho ho ya sekolong. Ha a batle ho e kenya ka mokotleng wa hae.
- Bohlale o batla ho tshwara buka hore a kgone ho bontsha metswalle ya hae dibaka tse kgahlisang tse ka bukeng.
- Bohlale o nahanne ka buka ya hae tseleng e yang sekolong.

PALE YA 6 MOHAU O ITHUTA HO BALA

Mookotaba: Re a bala

Tlhahisoleseding ya boitshetleho

- Sengolwa sena ke pale ya boiqapelo.
- E etsahalla tikolohong ya Afrika Borwa.
- E etsahala nakong ya jwale.
- Pale ena e tla thusa baithuti ba hao ho utlwisisa hore ho bala ho ka thatafalla bana ba bang. Ha ba thatafallwa, ha se bona feela, mme ha ba bona ba bang ba thatafallwa ba be mosa.

Dintlha tseo o ka di arolelanang le baithuti ba hao

- Sehlopheng sa pele re ithuta ho bala ka ho kopanya medumo ho bopa mantswe.
- Ho ithuta ho bala ho nka nako, mme ho ka ba thatafalla bana ba bang.
- Ka nako enngwe, bana ba ba dihlolong ha ba ntse ba ithuta ho bala mme ba bang ba se ba kgona ho bala hantle.

Leano la Kutlwisiso: Botsa dipotso/ Ipotse

- Ke eng: Ho nahana le ho botsa dipotso ka pale ha o ntse bala.
- Hobaneng re le sebedisa: Ho etsa hore re dule re na le thahasello re batla ho tseba haholwanyane ha re ntse re bala.
- Le thusa jwang: Le re thusa ho tsepamisa maikutlo le ho ntlafatsa kutlwisiso ya pale.

Ho sebedisa leano lena:

Leqephe le seratswana	Bala	Ere
68, 1	Mohau o ile a iketsa ekare o hloka ho ya ntlwaneng, mme a mathela kante ho phaposi.	Ke a ipotsa hobaneng Mohau a balehile ka phaposing? Ke nahana hobane a sa tsebe ho bala medumo, mme ha a batle batho ba tsebe.
70, 2	“Ebe, ebe...”	Ke a ipotsa hobaneng ha Titjhere Lehoko a batla ho bua le Mohau. Ke lokela ho tswela pele ho bala hore ke tsebe.

Ha Mohau a ne a qala ho ya sekolong, o ne a se rata. O ne a rata titjhere ya hae Mong. Lehoko. O ne a rata metswalle ya hae Matshidiso le Bokang. O ne a rata ho mamela dipale.

Le ha ho le jwalo, moraonyana o ne a se a sa rate sekolo hantle. O ne a ntse a rata Mong. Lehoko. O ne a ntse a rata Matshidiso le Bokang. O ne a ntse a rata ho mamela dipale. Empa Mohau o ne a ikutlwa a na le letswalo ka dinako tsohle sekolong hobane o ne a sa tsebe ho bala.

Qalong, ho ne ho sena ngwana le a le mong ya neng a tseba medumo, ke ba mmalwa feela ba neng ba tseba ho bala mabitso a bona. Empa, Mohau o ne a ikutlwa ekare ke yena feela a neng a sa kgone ho bala.

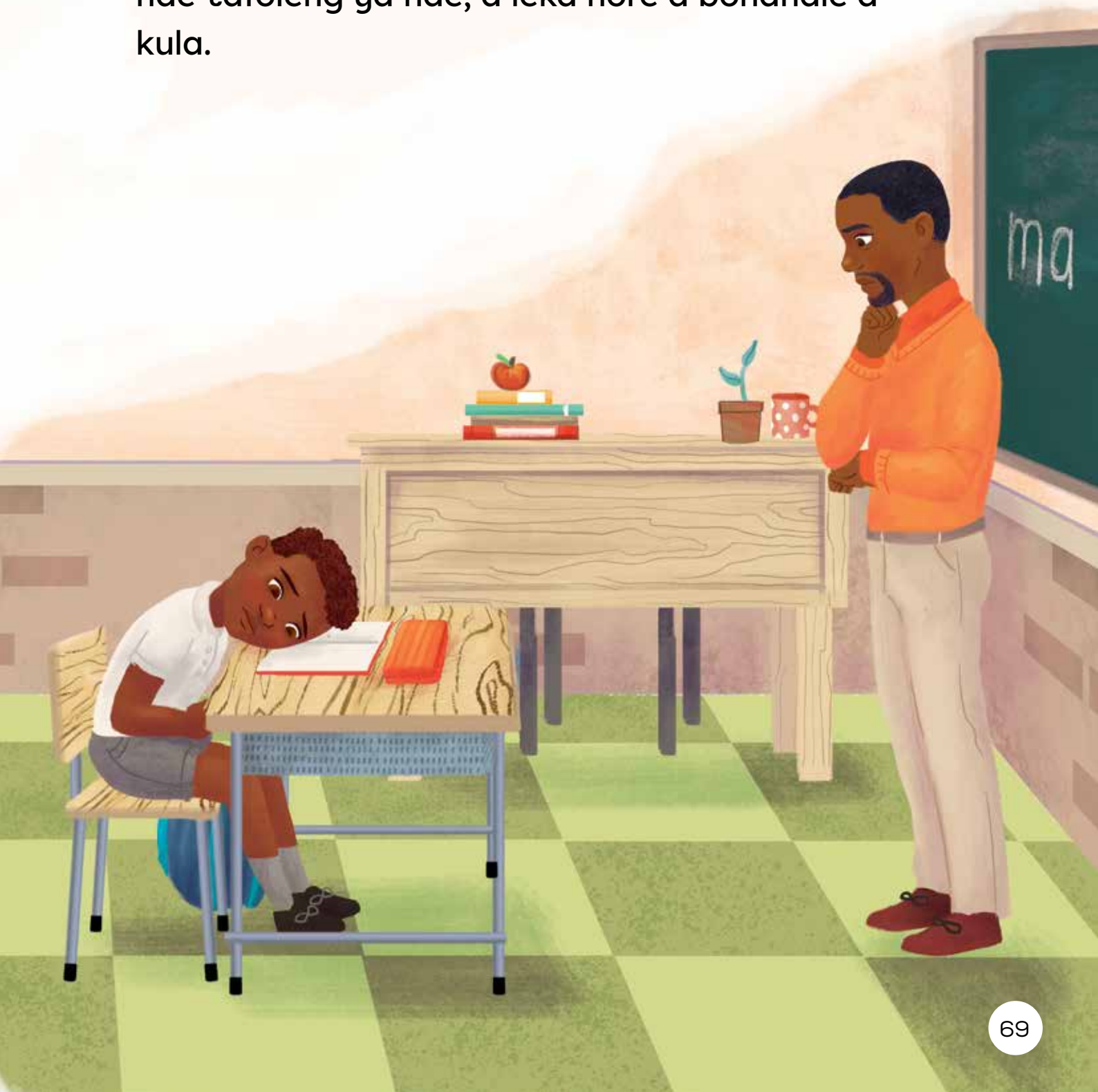
“Nka ba wa mang ebang nka qetella ke sa tsebe ho bala?” Mohau a ngongoreha. “Haebe ho na le se phoso ka nna mo? Haebe, haebe...?”

Ka letsatsi le leng Mong. Lehoko o ile a bitsa Mohau ho bala medumo. Hangata Mohau o ne a rata ho bitsetswa ka pele, empa e seng lekgetlong lena. O ne a sa tsebe medumo. Mohau o ile a iketsa ekare o hloka ho ya ntlwaneng, mme a mathela kantle ho phaposi.

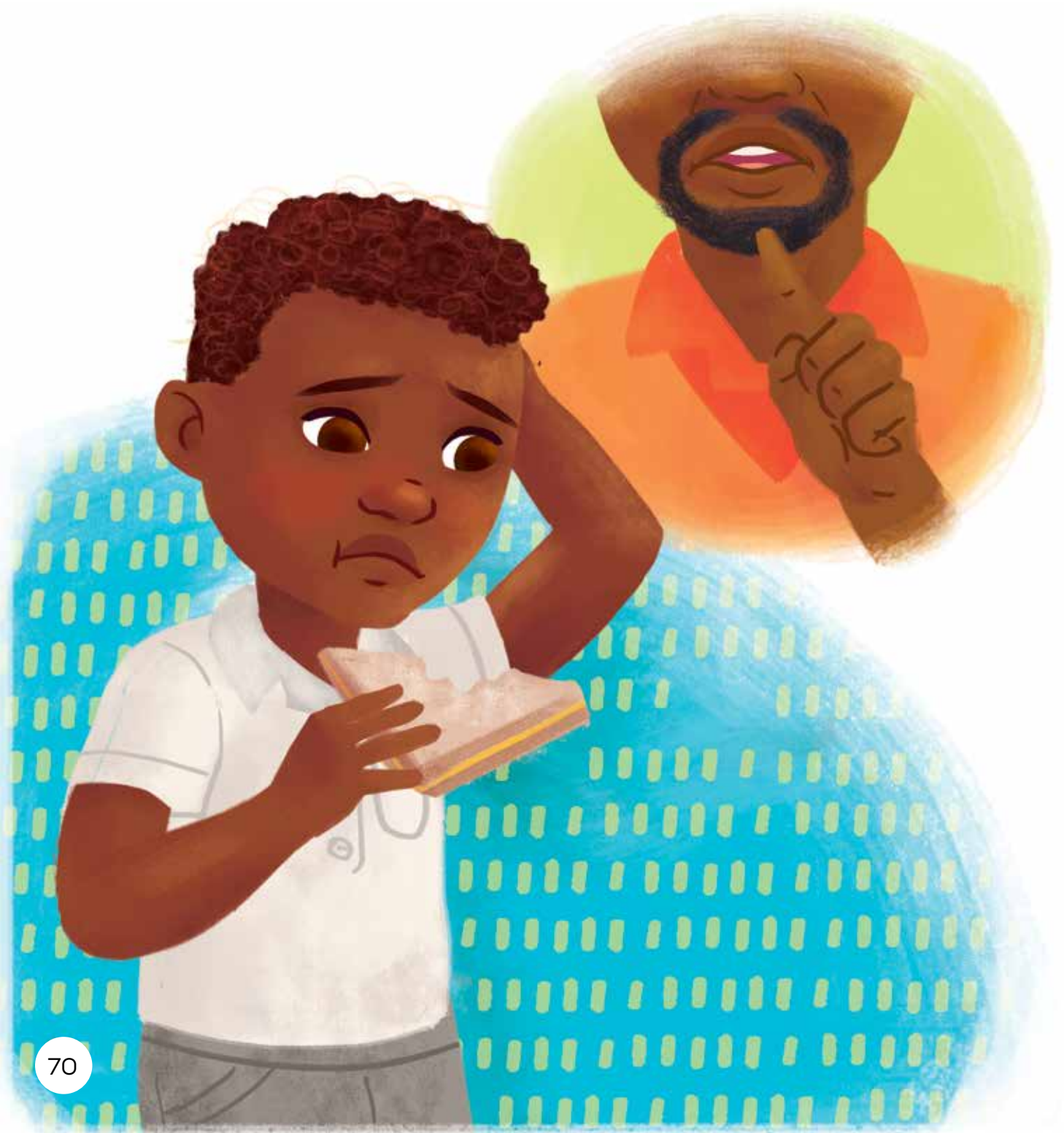

Bekeng e latelang, Mong. Lehoko o ile a bitsa Mohau ho tla ka pele phaposing a bale lentswe la letsatsi. Hangata Mohau o ne a rata ho ya kapele ka phaposing, empa eseng letsatsing lena. O ne a sa tsebe ho bala lentswe leo. Mohau o ile a etsa eka mala a hae a bohloko, o ile a beha hlooho ya hae tafoleng ya hae, a leka hore a bonahale a kula.

Beke kamora moo, Mong. Lehoko o ile a kopa Mohau hore a tle ho yena, ba tlo bua ka nako ya kgefutso. Mohau o ile a ja dijo tsa hae a iketlile. O ne a na le menahano e mengata.

“Ebe Mong. Lehoko o tlo nkomanya? E be o tlo mpoella hore ke sethotho? Ebe, ebe...?”

Qetellong Mohau o ile a dula pela tafole ya Mong.
Lehoko a kobile hlooho.

“Bothata ke eng?” Mong. Lehoko a botsa.

Mohau o ile a phahamisa hlooho, a maketse. Mong.
Lehoko o ne a sa bonahale a kgenne, o ne a bososela.

“Ke lemohile hore o thatafallwa ke medumo le ho bala
mantswe a hlahang kgafetsa. Ho lokile, re ithuta ka
mekgwa e fapaneng,” ho rialo Mong. Lehoko.

“Empa...ke nna fela! Ho ka etsahalang ebang ke sa
kgone ho ithuta ho bala!” Mohau a araba.

“Tjhe, ha se wena feela! Ho na le baithuti ba bang
ba ikutlwang jwalo ka wena. Re tla ba le sehlopha se
ikgethang mmoho le baithuti bao. Ka tsela eo, nka o
thusa ho ithuta medumo le mantswe.”

Ka letsatsi le hlahlamang, ha sekolo se tswa, Mohau o ile a sala a dutse setulong sa hae ha baithuti bohle ba ya hae. O ile a qamaka. Lebohang le Mojakisani ba ne ba setse le bona. Mohau o ile a ba sheba mme a bososela.

Mong. Lehoko o ile a ba bitsetsa kapele mmateng. O ile a ba bontsha medumo e meraro /m/ /p/ le modumo /a/. Ba ile ba etsa boikwetliso ba ho bala makgetlo a mmalwa. Yaba, o beha medumo fatshe mmateng.

“Mohau, o ka sebedisa medumo ena ho bopa senoko na?” a mmontsha.

Mohau o ne a tseba medumo ena. Qalong o ile a nka 'm' mme a bala modumo /m/. Yaba, o nka papetlana ya /a/ a

bala modumo /a/. A beha /a/ pela /m/, a qapodisa /m/ /a/ -ma.

“O mmadi ya hlwahlwa!” Mong. Lehoko a rialo a nyakalletse.

Qetellong ya thuto, Lebohang, Mojakisani le Mohau ba ile ba mathela lebaleng ba ilo bapala mmoho. Ba bapetse ho fihlela Mosuwehlooho a tswa kantorong ya hae a ba bolella hore ba ye hae pele ho ba lefifi.

Ha a le tseleng e yang hae, Mohau o ne a bososela.
“Ebe ho ka ba jwang ha nka ba mmadi wa
mmakgonthe? Ha nka etsa metswalle e metjha? Ho
ka ba jwang? Ho ka ba jwang?”

Padiso 1

Mong. Lehoko o kopane neng le Mohau le baithuti ba bang ba neng ba hloka thuso?

O kopane le bona ha sekolo se tswa.

Baithuti ba bang ba neng ba hloka thuso ya ho ithuta ho bala ke bo mang?

Lebohang le Mojakisani le bona ba ne ba hloka thuso ya ho ithuta ho bala.

Hobaneng Mohau a ne a se a sa rate sekolo?

- Hobane o ne a sa tsebe ho bala.
- Hobane o ne a ikutlwa a tshohile letsheare lohle sekolong ka lebaka la ho se tsebe ho bala jwalo ka baithuti ba bang.
- Hobane o ne a na le ngongoreho ya hore a ka se hlale a ithutile ho bala.
- O ne a na le ngongoreho ya hore ho na le seo se leng phoso ka yena.
- Hobane o ne a nahana hore Mong. Lehoko o tla mo omanya ha a ka fumana hore ha a tsebe ho bala.
- Hobane o ne a nahana hore ke yena fela ka phaposing ya neng a sa tsebe ho bala.

Padiso 2

Mohau o ne a nahana hore Mong. Lehoko o tla ikutlwa jwang ha a fumana hore ha a tsebe ho bala?

O ne a nahana hore Mong. Lehoko o tla halefa.

O nahana hore jwale Mohau o tla ikutlwa jwang ka sekolo?

Ke nahana hore o tla ikutlwa a... hobane...

O nahana hore ke lebaka le fe le neng le etsa hore Mong. Lehoko a batle ho kopana le Mohau kamora nako ya sekolo?

- Hobane o ne a batla ho thusa Mohau.
- Hobane o ne a hlokometse hore Mohau o ne a swabile. O ne a sa batle baithuti ba bang ba ehlwe hore Mohau, Lebohang le Mojakisani ba thatafallwa ke ho bala.
- O ne a batla ho tsepamisa maikutlo a hae ho baithuti ba sokolang ho bala.
- O ne a batla hore Mohau, Lebohang le Mojakisani ba bone hore le bona ke babadi!

PALE YA 7 BETE YA TONANAHADI

Mookotaba: Re bolela dipale

Tlhahisoleseding ya boitshetleho

- Sengolwa sena ke pale ya boiqapelo.
- E etshahalla tikolohong ya Limpopo, Afrika Borwa.
- E etsahala nakong ya jwale.
- Pale ena e tla thusa baithuti ba hao ho nyakalla ho bala dipale.

Dintlha tseo o ka di arolelanang le baithuti ba hao

- Rapolasi Baloyi o sebedisa batho le diphoofolo tsohle tse polasing ya hae ho kotula bete.
- Ho lokile ho kopa thuso. Ho sebetsa ka sehlotshwana ho thusa hore le etse ntho tse kgolo, tseo o ke keng wa di etsa o le mong.

Leano la Kutlwisiso: Bopa setshwantsho sa kelello

- Ke eng: Ho bopa setshwantsho sa kelello ka se etsahalang paleng.
- Hobaneng re le sebedisa: Ho etsa hore pale e utlwahale e le nnete, mme e kgahlise.
- Le thusa jwang: Le re thusa ho utlwisisa kamoo baphetwa le dibaka di leng ka teng, mme le hlakisa pale.

Ho sebedisa leano lena:

Leqephe le seratswana	Bala	Ere
83, 1	Rapolasi Baloyi o ile a hula, a hula, a hula. Empa beterute e kgolohadi ya hanella.	Ke bona ka mahlo a kelello Rapolasi Baloyi a hula, a hula. Ke mmona a sosobanya sefahleho, mme a qala ho fufulelwa.
86, 1	Rapolasi Baloyi, Mme Rhandu, Nsovo le ntja ba ile ba hula beterute e kgolohadi. Ba hutse, ba hutse, ba hutse, ba hutse. Empa beterute e kgolohadi e ne e sa tswe!	Ke bona ka mahlo a kelello ntja e bokolla, e ferekane ha e ntse e hula, e hula.

Rapolasi Baloyi le mosadi wa hae mme Rhandu ba ne ba dula polasing ya bona e ntle e kgahlang mahlo. Rapolasi o ne a thabile hobane mobu wa polasing ya hae o ne o nonne, mme pula le yona e nele hantle selemong seo. Rapolasi Baloyi le mme Rhandu ba ne ba thabetse nako ya kotulo.

Ka letsatsi le leng, nako e ile ya fihla hore Rapolasi Baloyi a lebe tshimong ya hae ya meroho.

“Ke nako ya ho kotula meroho ya ka,” ho rialo Rapolasi Baloyi.

Rapolasi Baloyi o ile a ntsha anyanese. A ntsha ditapole. A ntsha dihwete. A ntsha bete. Empa bete e nngwe e ne e hana ho tswa! E ne e le bete e kgolo. E ne e le beterute e kgolo ka tsela e makatsang!

Rapolasi Baloyi o ile a hula, a hula, a hula. Empa
beterute e kgolohadi ya hanella.

“Ke hloka thuso,” ho rialo Rapolasi. O ile a bitsa
mohatsa wa hae, Mme Rhandu.

Rapolasi Baloyi le Mme Rhandu ba ile ba hula bete e kgolohadi ha mmoho. Ba hutse, ba hutse, ba hutse, ba hutse. Empa beterute e kgolohadi e ne e sa tswe!

“Re hloka thuso,” ho rialo Mme Rhandu. A bitsa Nsovo, mora wa hae.

Rapolasi Baloyi, Mme Rhandu le Nsovo ba ile ba hula
beterute e kgolohadi. Ba hutse, ba hutse, ba hutse,
ba hutse. Empa beterute e kgolohadi e ne e sa tswe!

“Re hloka thuso,” ho rialo Nsovo. Nsovo a bitsa ntja ya
bona.

Rapolasi Baloyi, Mme Rhandu, Nsovo le ntja ba ile ba hula beterute e kgolohadi. Ba hutse, ba hutse, ba hutse, ba hutse. Empa beterute e kgolohadi e ne e sa tswe!

“Re hloka thuso.” ho rialo ntja. Ntja ya bitsa katse.

Rapolasi Baloyi, Mme Rhandu, Nsovo, ntja le katse ba ile ba hula beterute e kgolohadi. Ba hutse, ba hutse, ba hutse, ba hutse. Empa beterute e kgolohadi e ne e ntse e hanella!

“Re hloka thuso.” ho rialo katse. Katse ya bitsa tweba.

Rapolasi Baloyi, Mme Rhandu, Nsovo, ntja, katse le
tweba ba ile ba hula beterute e kgolohadi.

Ba hutse, ba hutse, ba hutse, ba hutse, ba H-U-U-U-L-
L-L-A...

Ya tsumoloha beterute e kgolohadi!

“Ke e ntshitse!” tweba ya hweletsa. “Ke ntshitse
beterute e kgolohadi!”

Bosiung boo, bohle polasing ba ile ba ja meroho e mengata e fapaneng. Ha ba ntse ba ja, ba ne ba swaswa ebile ba tsheha ka bete e kgolohadi le tweba e matla a makatsang!

Padiso 1

Ke eng e neng e hanelletse mobung?

Ke beterute e kgolohadi.

Ke bomang ba neng ba thusa ho hula bete?

Rapolasi Baloyi, mme Rhandu, Nsovo, ntja, katse le tweba.

Iketsetse setshwantsho ka hloohong sa baphetwa ba pale ena ba hula ka matla. O nahana hore e ne e le tweba e hutseng beterute ho tswa mobung? Fana ka lebaka

- Ke nahana hore e ne e le tweba, hobane bohle ba hutse pele tweba e fihla empa beterute e ne e sa tsitsinyehe. Eitse ha tweba e ba thusa beterute e ile ya tsumuleha.
- KAPA
- Ha ke nahane hore ke tweba e le nngwe hobane ba lekile empa ba hloleha. Kaofela ha bona ba hutse mmoho, mme seo ke sona se entseng hore beterute e tsumulehe!

Padiso 2

Hobaneng Rapolasi Baloyi a ne a thabile?

Hobane mobu wa polasi ya hae o ne o nonne, le pula e nele hantle.

O nahana hore baphetwa ba ile ba ikutlwa jwang ha ba bona hore beterute e tsumulehile?

Ke nahana hore ba ne ba...

O nahana hobaneng ho qabola ha o iketsetsa setshwantsho ka hloohong sa tweba e nyenyane e hula beterute e kgolohadi?

- Hobane Rapolasi ya matla o ne a sa kgone ho e ntsha mobung.
- Hobane batho ba babedi ba matla ba ne ba sa kgone ho e ntsha mobung.
- Hobane Rapolasi Baloyi, mme Rhandu, Nsovo, ntja le katse le bona ba ne ba sa kgone ho e ntsha. Tweba e nyenyane hakaalo e ne e tla kgona jwang ho e ntsha ntle le thuso?
- Hobane beterute ena e kgolo haholo ho feta tweba.

PALE YA 8

HOBANENG HA LLAMA E DULA HODIMO

Mookotaba: Re qoqa dipale

Tlhahisoleseding ya boitshetleho

- Sengolwa sena ke pale ya boiqapelo.
- E etsahalla tikolohong ya Amerika Borwa.
- E tsahala nakong ya kgale le ya jwale.
- Pale ena e tla thusa baithuti ho utlwisisa hore ditshomo ke eng le hore hobaneng di qoqwa.

Dintlha tseo o ka di arolelanang le baithuti ba hao

- Dikarolong tse ding tsa Amerika Borwa, boya ba dilama bo sebediswa ho etsa diphahlo tse mofuthu, jwalo ka dikatiba le dijeresi.
- Naheng ena, nkgono wa Geneveva o qoqa tshomo - e leng pale e etsahetseng kgale ka diphoofolo tse bitswang dilama.
- Ditshomo di qoqwa ho ruta kapa ho hlalosa dintho tse itseng tsa bophelo.

Leano la Kutlwisiso: Lekola kutlwisiso

- Ke eng: Ho lekola kutlwisiso ya rona ha re ntse re bala, ho kgefutsa ebang seo re se balang se sa hlaka.
- Hobaneng re le sebedisa: Ho hlokomela ha re se re sa utlwisise, mme re lokise bothata bona.
- Le thusa jwang: Le o thusa ho dula o tsepamisitse maikutlo mme le ntlafatsa kutlwisiso le ho hlakisa dintlha hanghang.

Ho sebedisa leano lena:

Leqephe le seratswana	Bala	Ere
101, 1	Modisana o ile a atamela e nngwe ya dillama. “Hobaneng le sa je, le shebile hodimo?” modisana a botsa. “Badimo ba re bolelletse hore ho tla dikgohola tse tshabehang ho tla otlala batho ba meharo le ba pelo tse mpe mona dikgohlong. Re emetse ditaelo tsa ho tshireletsa batho ba fanang le ba pelo di ntle.” llama ya araba.	Ke lokela ho nahana ka sena. A na ke a utlwisisa hore Llama e thusang jwang? E, ke temoso ka morwallo. Ke ikutlwa ke loketse ho tswela pele ho bala.

Genoveva o ne a dutse fatshe, a kgahlehile ke ha nkgono wa hae a ntse a bidikisa ulu a etsa kgwele. “O e etsa jwang?” a botsa a maketse.

“Badimo ba rona ba sebedisitse boya ba dillama dilemo tse ngata ho re futhumatsa. Nkgono wa ka o ile a nthuta ho bidikisa ha ke ne ke le morwetsana.” Nkgono a araba. “Le wena ke tla o ruta haufinyana.”

“Ke kopa o nqoqele pale ka dillama tsa kgale hle,” Genoveva a kopa.

Nkgono wa hae o ile a tsheha lekgetlong lena. A hlakisa qoqotho ya hae.

Kgalekgale, ho ne ho na le nako eo baholo ba rona ba neng ba lebetse ka medingwana. Ba ile ba lebala ho etsa diteboho ho Inti le Mama Quila, modingwana wa letsatsi le modingwana wa kgwedi e ba fileng motsheare le bosiu. Ba ile ba lebala ho bontsha teboho ho Pachamama, modingwana wa tlhaho, a ba fileng kotulo e ntle. Ka nako ena e mpe batho ba ne ba le meharo ebile ba le lefufa ho ba bang.

Sebaka se ne se le seng fela lefatsheng moo batho
ba neng ba hopola medimo. E ne e le diqhoweng
tsa dithaba tsa Andes. Ke teng moo batho ba neng
ba etsa diteboho, mme ba fana ebile ba arolelana
dintho. Ba ne ba le mosa haholo.

Ka letsatsi le leng, batho ba neng ba dula moo ho phahameng ba ile ba elellwa hore dillama tsa bona di ne di etsa diketso tse sa tlwaelehang. Ho na le hore di fule, di ne di hlola motsheare le bosiu kaofela di leletse di shebile hodimo lehodimong. Dillama di ne di sa je ebile di sa nwe letho. Ntho ena e ile ya tswela pele matsatsi a mangata.

Batho ba ile ba qala ho tshwenyeha ka bophelo ba dillama tsa bona tse ratehang. Ba ile ba kgobokana hore ba buisane ka seo ba ka se etsang.

“Ho etsahalang ka dillama tsa rona?” monna e mong a botsa ka pelo e bohloko.

“Ke tshwenyehile hore di tla bolawa ke tlala!” monna e mong a tlatsa.

“Ebe re tla futhumala jwang ntle le boya ba dillama tsa rona tse ratehang?” ha botsa mosadimoholo.

“Ebe re tla tsamaisa jwang dijalo tsa rona ho tswa masimong ntle le thuso ya dillama tsa rona tse ratehang?” mora wa mosadimoholo, e monyenyanane dilemong a botsa.

Batho ba ne ba tshwenyehile, ba ipotsa dipotso, ba ferekane ebile ba labalabela hore dillama tsa bona di kgutlele botsoneng.

Qetellong modisa ya bohlale o ile a ema. O ile a phahamisa letsoho la hae ho kgutsisa letshwele la batho.

“Re tlamehile ho botsa dillama hore na bothata bo kae,” ha rialo modisana.

Batho ba ile ba qala ho keketeha. Ha ho na motho a ileng a nahana ka leqheka lena le bonolo.

Modisana o ile a atamela e nngwe ya dillama.

“Hobaneng le sa je, le shebile hodimo?” modisana a botsa.

“Badimo ba re bolelletse hore ho tla dikgohola tse tshabehang ho tla otl batho ba meharo le ba pelo tse mpe mona dikgohlong. Re emetse ditaelo tsa ho tshireletsa batho ba fanang le ba pelo di ntle.” llama ya araba.

Hoseng ho hlahlamang, modisana ya bohlale o ile a tsebisa ba bang ditaba tsena tse tswang ho di llama. O ile a kgobokanya batho ba dulang moo ho phahameng mme a re ho bona, “Dikgohola tse matla di a tla. Ha re batla ho dula re bolokehile, re tlameha ho ya lehaheng le hodimo qhoweng ya thaba. Re tlamehile ho dula moo ho fihlela dikgohola di fela.”

Jwale, batho bohle ba dulang moo ho phahameng, le dillama ba ile ba palama ba ya lehaheng le qhoweng ya thaba. Ba fihlile hantle ka nako. Hoseng ho hlahlamang, leqhubu le leholo le ile la fihla mme la hohola batho kaofela ba diketso tse mpe.

Ho fihla letsatsing lena, dillama di ntse di hopola dikgohola tse mpe. Ke kahoo dillama di ratang ho itulela hodimo kwana dithabeng.

Nkgono o ile a phahamisa Genoveva, a mo kuka ho mo isa betheng ya hae.

Padiso 1

Pale ena e etsahalla kae?

Pale ena e etsahalla Peru kapa Bolivia moo dillama di tswang teng.

Ke ntho tsefe tseo dillama di di etsang ho thusa batho.

- Boya ba tsona bo fana ka ulu e thusang batho ka mofuthu.
- Di jara thoto tsa batho.

Hobaneng batho ba paleng ena ba ngongorehile ha dillama tsa bona di etsa ntho tse sa tlwaelehang?

- Hobane ba rata dillama tsa bona ebile ha ba batle hore ho etsahale dintho tse mpe ka tsona.
- Hobane dillama di etsa melemo e mengata setjhabeng mme batho ba a di hloka!
- Hobane batho ba tshwenywa ke hore maphelo a bona a tla ba jwang ntle le dillama.
- Hobane batho ha ba tsebe ba tla iphuthumatsa jwang ntle le dillama
- Hobane ha ba tsebe hore ba tla jara dijalo tsa bona jwang ho tswa masimong ntle le dillama.

Padiso 2

Ho ya ka tshomo ena, hobaneng dillama di rata ho dula dibakeng tse phahameng?

Hobane di hopola pula ya morwallo e kileng ya na ya bolaya batho bohle ba sa lokang.

O ratile tshomo ena na? Fana ka lebaka

Ee, ke e ratile hobane... / Tjhe, ha ke a e rata hobane...

Hobaneng Nkgono wa Genoveva a mo qoqetse tshomo ena?

- Hobane Genoveva o ne a mo kopile hore a mo phethele yona.
- Ho ruta Genoveva ka meetlo / badimo.
- Ho ruta Genoveva ka bohlokwa ba dillama.

The background of the entire page is a repeating pattern of cartoon warhogs. Each warhog is brown with a lighter brown mane, large white tusks, and a pink snout. They are standing on a patch of green grass with several red and yellow flowers. The pattern is arranged in a grid-like fashion across the entire page.

KOTARA YA 2

MMAPA WA AFRIKA BORWA

Teko ya
saense ya
Limani

Kapa Leboya

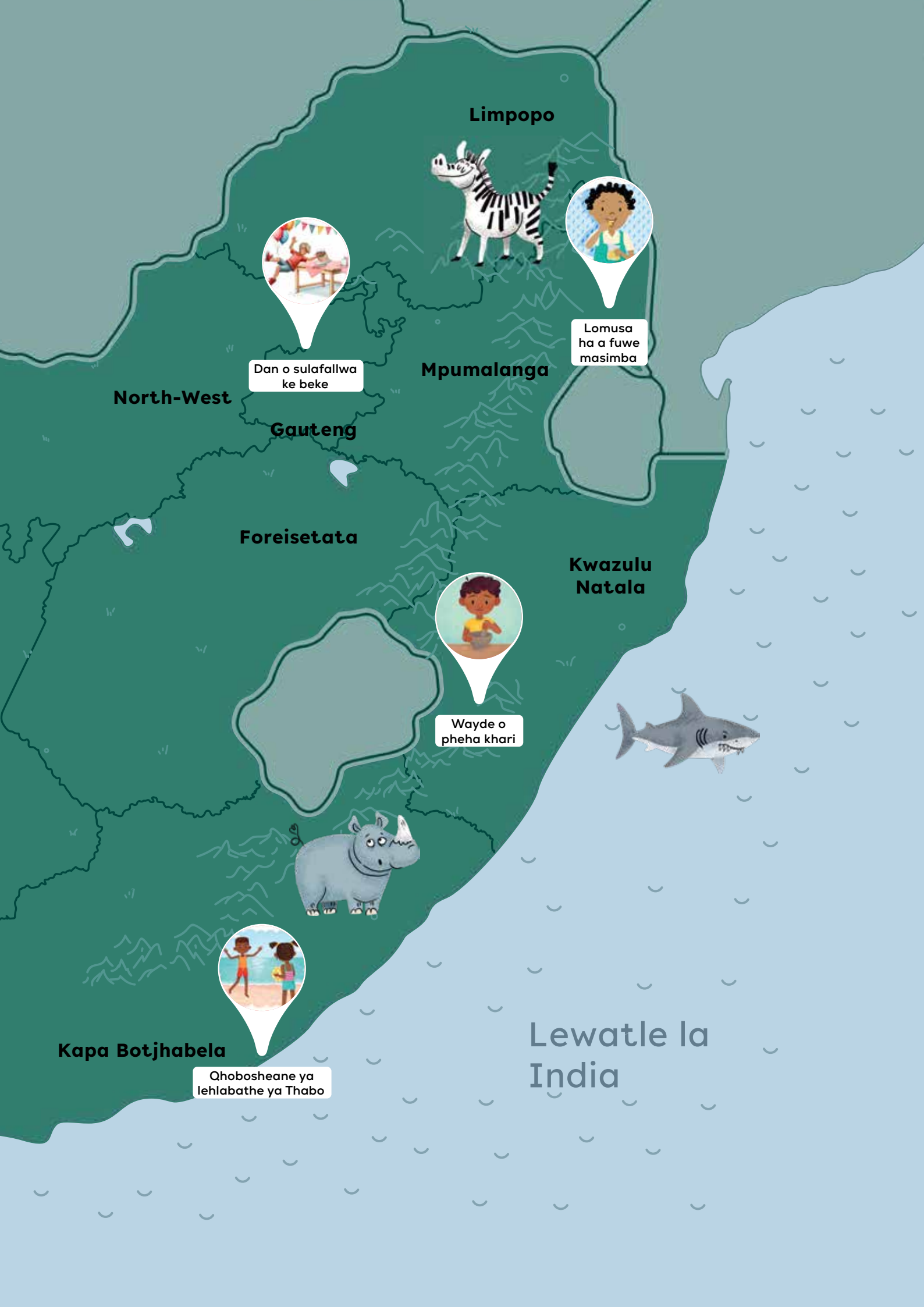
Lesedi o ikutlwa
a tshwenyehile

Kapa Bophirima

Lewatle la
Atlantiki

Limpopo

Lomusa
ha a fuwe
masimba

Dan o sulafallwa
ke beke

North-West

Gauteng

Mpumalanga

Foreisetata

Kwazulu
Natala

Wayde o
pheha khari

Kapa Botjhabela

Qhobosheane ya
lehlabathe ya Thabo

Lewatle la
India

MMAPA WA LEFATSHE

Yuropa

Asia

Lewatle la
Phasifiki

Afrika

Ostralia

Lewatle
la India

Antathika

KOTARA YA 2 DIPALE

1. Wayde o pheha khari

113

2. Lomusa ha a fuwe masimba

127

3. Qhobosheane ya lehlabathe ya Thabo

143

4. Kgomo le Kgama ya Amerika

157

5. Dan o sulafallwa ke beke

169

6. Lesedi o ikutlwa a tshwenyehile

185

7. Ente ya pele

199

8. Teko ya saense ya Limani

209

PALE YA 1

WAYDE O PHEHA KHARI

Mookotaba: Dijo tseo re di jang

Tlhahisoleseding ya Boitshetleho

- Sengolwa sena ke pale ya boiqapelo.
- E etsahalla Afrika Borwa.
- E etsahala nakong ya jwale.
- Pale ena e tla thusa baithuti ho utlwisisa hore disebediswa tsa ho pheha/dinoko di ka fetola tatso le tsela eo di shebahalang ka yona ha di phehilwe. Re ka fetola mehopolo ya rona ka dijo tseo re di ratang kapa tseo re sa di rateng ha re itumella ho di fa sebaka.

Dintlha tseo o ka di arolelanang le baithuti ba hao

- Khari ke dijo tse entsweng ka dinoko, nama ya kgoho le meroho, mme hangata e tshelwa tamati le lebesa le khokhonate.
- Ditamati tse tala di shebahala ebile di latsweha ka tsela e fapaneng ho tse phehilweng.
- Ha tamati e tshetswe ka kharing, ha e bonahale e le tamati e dikarolwana - e ba moro.
- Ka dinako tse ding, re etsa qeto ya hore ha re rate ntho le pele re e ja. Ebe ha re e ja, re fetola monahano wa rona ka yona - ebang re amohela ho ithuta dintho tse ntjha.

Leano la Kutlwisiso: Botsa dipotso / Ipotse

- Ke eng: Ho nahana le ho botsa dipotso ka pale ha o bala.
- Hobaneng re le sebedisa: Ho etsa hore o dule o na le thahasello mme o batle ho tseba haholwanyane ha o ntse o bala.
- Le thusa jwang: Le o thusa ho tsepamisa maikutlo le ho ntlafatsa kutlwisiso ya pale. Le o thusa ho lepa ka se tla etsahala paleng.

Ho sebedisa leano lena:

Leqephe le seratswana	Bala	Ere
123, 2	“Ha se feela ke neng ke sa tsebe - ha di shebahale jwaloka ditamati ha di le kahara khari!” a nahana.	Ke a ipotsa hore Wayde o tla ja khari na, haele mona a se a tseba hore e na le tamati?
125, 1	E ne e le monate. “Mohlomong ha ke a hloya ditamati hakaalo,” ho rialo Wayde, a bile a ja kgaba enngwe hape.	Ke a ipotsa hore Wayde o fetola monahano wa hae ka ho ja tamati, haele mona a se a tseba hore e teng kahara khari - e leng dijo tseo a di ratang!

Wayde esale a hloile ho ja ditamati. “Nkeke ka hlola ke ja ditamati hape!” a rialo a tiile ha mme wa hae a nka lekotikoti la ditamati shelefong a bile a le kenya ka teroling.

“O ka thabela ho nthusa ho etsa khari?” Mme wa Wayde a mmotsa ha a pakolla disebediswa tseo a tswang ho di reka.

“Eya! Ke rata khari!” ho araba Wayde. E ne e le kgetlo la hae la pele a thusa mme wa hae ho etsa khari.

“Pele re tlamehile ho tjhesa hanyane dithotse kaofela mmoho ka paneng,” mmae a mo hlalosetsa. “Dinoko ke tsona tse tla etsa hore khari ya rona e latswehe! Bala dipeo tse hlano ho tsena tsa khadamomo,” a laela Wayde.

Wayde o ile a ntsha dipeo tse hlano tsa khadamomo ka setshelong sa tsona mme a di beha khaontareng. Mme wa hae o ile a di sila mme a di kenya ka paneng e tjhesang, mmoho le kolojannere le dipeo tsa kumine. Kitjhini e ile ya tlala monko o monate.

Mme wa Wayde o ile a kenya dipeo tse besitsweng kahara sesila mme a fa Wayde hore a sile dinoko tseo a di etse phoshwana.

Kamora moo, mme wa Wayde o ile a tshela oli ka paneng. Eitse ha oli e futhumala e etsa dibudulwana, o ile a tshela dikotwana tsa nama ya kgoho ka oling.

“O ka raspera kgemere ena?” a botsa, ebile a fa Wayde raspere le sekotwana sa kgemere e foreshe.

Wayde o ile a raspera kgemere ha mme wa hae a ntse a kgabela konofole le eie.

Hanghang nama ya kgoho ke ha e butswitse. Letlalo le bonahala le romotseha ebile le le sootho ka mmala. Mala a Wayde a ile a qalella ho etsa modumo. Mme wa Wayde o ile a beha maqa ao a kgoho borotong. “Re tla kgutlisetsa maqa ana ka kharing ha mmamoraonyana,” a hlalosa.

Yaba, mme wa Wayde o kenya eie le konofole ka paneng e tjhesang. O ile a dumella Wayde a sebedise kgaba e telele ya patsi ho fuduha eie le konofole.

Kamora metsotso e mmalwa o ile a kenya dinoko, kgemere le metsinyana ka paneng. Kitjhini e ne e na le monko o monate ho feta pele. Wayde o ile a qalella ho rothisa mathe.

Mme wa Wayde o ile a tlosa pane setofong mme a fefela motswako wa dinoko ka motjhining o tswakang ho fihlela ho na le motswako o boreledi o tiileng.

Mme wa Wayde o ile a kgutlisetsa nama ya kgoho ka paneng. Yaba o tshela motswako o tswang ka motjhining o tswakang.

“Nna ke lapile!” ho rialo Wayde, a bile a inyeka molomo. “Ke tatetse ho ja khari ya rona e monate!”

Kamora moo mme wa Wayde o ile a bula lekotikoti la ditamati.

“O tlo etsang ka tsona?” Wayde a botsa. “Ke hloile ditamati! Re ka se tshele ditamati ka kharing!”
Wayde a hemela hodimo.

Mme wa Wayde o ile a tsheha. “Wayde esale o rata khari – khari e dula e na le ditamati,” a rialo. Wayde o ile a tonela mmae mahlo ha a tshela ditamati ka paneng.

Qetellong mme wa Wayde o ile a bula lekotikoti la lebese la khokhonate. “O batla ho le tshela na?” a mmotsa. Wayde o ile a tshela lebese la khokhonate ka hloko mme a le shebella ha le kwahela ditamati.

“Ke ka hoo ke neng ke sa tsebe – ha di bonahale jwaloka ditamati ha di le ka kharing!” A nahana.

Mme wa Wayde o ile a beha sekwahelana paneng yaba o fokotsa mollo. “E tlamehile e sutse hanyenyane. Ke tla o bitsa ha e se e lokile,” a rialo.

Eitse ha Wayde a ntse a etsa mosebetsi wa hae wa sekolo, mala a hae a ne a duma mme a rothisa mathe. “Empa khari e na le ditamati! Ke tlo ja jwang? Ke hloile ditamati!” Wayde a nahana, a ikutlwa a kgohlahane.

“Wayde tloho o tlo latswa khari!” mmae a mmita, a tshwere sekotlolo. Wayde o ile a e leka ka lesisitheho. Eitse ha e thetsa leleme la hae, mahlo a hae a ile a kganya. E ne e hlabosa. “Mohlomong ha ke a hloya ditamati,” ho rialo Wayde, ha a kgutla a nka mothamo o mong hape.

Padiso 1

Ke sejo sefe seo Wayde a neng a re o se hloile qalong ya pale?

Wayde o itse o hloile ditamati.

Ke sesebediswa sefe seo Wayde a ileng a se tshela ka paneng kamora ditamati?

O ile a tshela lebese la khokhonate ka paneng.

Wayde o fetohile ka mokgwa ofe paleng?

- O ne a nahana hore o hloile ditamati, empa qetellong o ile a lemoha hore ha di mpe hakaalo.
- O itse ha a na hlola a ja ditamati, empa o ile a ja khari e neng e na le ditamati.
- O ne a sa tlo ja khari, empa o ile a nka qeto ya ho eja.
- O ile a fetola mohopolo wa hae ka ditamati.

Padiso 2

Wayde o ile a fetola mohopolo wa hae ka eng?

O ile a fetola mohopolo wa hae ka ho ja ditamati.

Ke neng moo o ileng wa fetola monahano wa hao ka ntho e itseng, jwaloka Wayde?

Ke ile ka fetola monahano wa ka ka...

O nahana hore hobaneng mme wa Wayde a ile a mo kopa hore a mo thuse ho etsa khari?

- Mohlomong o ne a hloka thuso ya ho pheha.
- Mohlomong o ne a batla hore Wayde a tsebe disebediswa tse ka kharing.
- Mohlomong o ne a nahana hore Wayde o tla fetola mohopolo wa hae ka ditamati ha a ka tseba hore di ka kharing eo a e ratang.
- Mohlomong o ne a nahana hore ho tla tshehisa ha Wayde a elellwa hore ditamati ke tse ding tsa disebediswa tsa sejo seo a se ratang ka ho fetisisa – le ha a hloile ho di ja.

PALE YA 2

LOMUSA HA A

FUWE MASIMBA

Mookotaba: Dijo tseo re di jang

Tlhahisoleseding ya Boitshetleho

- Sengolwa sena ke pale ya boiqapelo.
- E etsahalla Afrika Borwa.
- E etsahala nakong ya jwale.
- Pale ena e tla thusa baithuti ho ithuta haholwanyane ka dijo tse loketseng le tse sa lokelang mmele.

Dintlha tseo o ka di arolelanang le baithuti ba hao

- Dijo tse ding di latsweha ha monate empa ha di thuse mmele ya rona ka tseo e di hlokang.
- Mohlala, masimba ke dijo tse bobebe tse tshetsweng dintho tse etsang di se ka sa bola. Di entswe hore di be le tatso e monate. Di na le letswai le mafura. Ha di re kgorise.
- Dijo tse ding tse kang mahe, tlhapi le matokomane di na le protheini. Protheini e fa mmele ya rona dimatlafatsi tse etsang hore e dule e phetse hantle, e le matla.
- Re lokela ho nahana ka dijo tseo re di jang hore mmele ya rona e fumane dimatlafatsi tseo e di hlokang ho dula e phetse hantle, e matlafetse.

Leano la Kutlwisiso: Bopa setshwantsho sa kelello

- Ke eng: Ho bopa setshwantsho sa kelello ka se etsahalang paleng.
- Hobaneng re le sebedisa: Ho etsa hore pale e utlwahale e le nnete, mme e kgahlise.
- Le thusa jwang: Le o thusa ho utlwisisa kamoo baphetwa le dibaka di leng ka teng, mme le hlakisa pale.

Ho sebedisa leano lena:

Leqephe le seratswana	Bala	Ere
130, 1	“O mo fella eng ntho eo?” ho rialo rakgadi Sellwane.	Ke kgona ho akanya ke bona rakgadi Sellwane a maketse ha ntate wa Lomusa a mo fa pakete ya masimba.
132, 2	Ho sa le jwalo, banana ba babedi ba Sehlopha sa 2, ba ile ba feta ba tsheha, ba ikwetse dinko. “O a nkg!” e mong wa banana bao a omana. Lomusa o ile a kgutlisetsa tlhapi ka mokotleng wa hae.	Ke kgona ho akanya ke bona Lomusa a leka ho pata tlhapi ya hae kapele! O tlameha a ikutlwa a swabile.

Lomusa o ile a kena ka kitjheneng, a se a itokiseditse ho ya sekolong. Ntate wa hae o ne a dutse pela tafole le kgaitsemi ya hae, eo a neng e ba etetse ho tswa Maputo. Ntate wa Lomusa o ile a sheba nako. “Ke nako ya hore o tsamaye!” a rialo. O ile a bula khabote yaba o ntsha pakete ya masimba e mmala wa lamunu, mme a e fa Lomusa hore a je sekolong.

“Hobaneng o mo fa ona?” rakgadi Sellwane a mmotsa. “O a tseba hore masimba ha a lokela mmele Pitso?” Ntate wa Lomusa o ile a mo sheba a maketse.

“Empa bana kaofela ba a ja!”

“Tjhe, Pitso! O tlamehile ho fa Lomusa sejo se nang le protheini seo a ka se jang sekolong! Se tla mo thusa hore a kgone ho tsepamisa maikutlo dithutong tsa hae. Ebile se tla mo thusa hore a ikutlwe a kgotse nako e telele!”

“Atjhe, ha re na sejo se jwalo ka tlung ka mona!” ntate wa Lomusa a araba.

Rakgadi Sellwane o ile a bula ka mokotleng wa hae a ntsha mokotlana wa polasitiki o kentseng ditlhapi tse ommeng. “Tsena di monate ebile di aha mmele!” ho rialo rakgadi, a neha Lomusa pakete eo, mme a mo amoha masimba.

Sekolong, ka nako ya kgefutso, Lomusa o ile a ntsha pakete ya hae ya ditlhapi mme a qalella ho di ja. “Mmmh! Di monate hakakaang,” a nahana.

Hanghang, banana ba babedi ba Sehlopha sa 4 ba ile ba feta ba tsheha ebile ba kwetse dinko tsa bona. “O nkga hampe!” e mong wa banana a mmolella. Lomusa o ile a kgutlisetsa tlhapi ka potlako ka mokotleng wa hae.

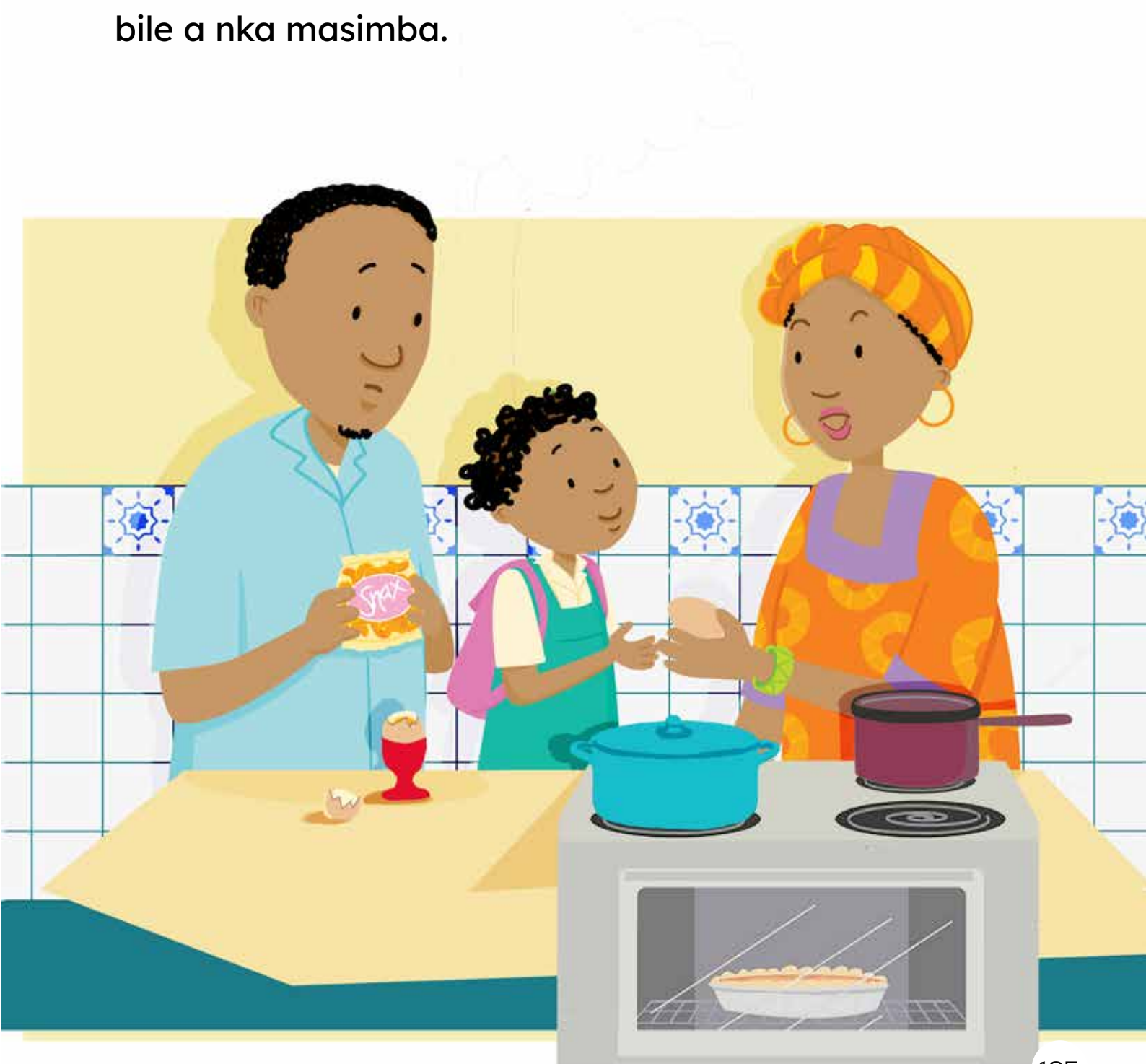
Kamora nako ya sekolo, Lomusa o ile a kgutlisetsa ditlhatswana tsena tse ommeng ho rakgadi Sellwane. “Banana ba bang ba itse ke a nkga ha ke di ja,” Lomusa a mmolella. “Ha ke sa batla ho ya sekolong ka tsona hape.”

Tsatsing le latelang, Lomusa o ile a kopa Ntate wa hae masimba ho ya sekolong. O ile a bula khabote mme a mo fa pakete.

“Hobaneng o mo fa ona?” Rakgadi Sellwane a botsa.
“Ke o bolelletse hore ha a lokela mmele Pitso! O
tlamehile ho fa Lomusa sejo se nang le protheini!”
Rakgadi Sellwane a qamaka ka kitjheneng. Ho
ne ho ena le pitsa setofong e kentseng mahe a
bedisitsweng. “Mahe a bedisitsweng a monate! Ebile a
loketse mmele!” ho rialo rakgadi, a fa Lomusa mahe a
bile a nka masimba.

Ka nako ya kgefutso, Lomusa o ile a ebola lehe yaba o qalella ho le ja. “Mmmh! Le monate,” a nahana

Hanghang ho ile ha feta bashanyana ba babedi ba Sehlopha sa 5 ba tsheha ebile ba etsa ekare ba ya hohlola. “Ho nkgga hampe!” e mong wa bashanyana a bua. Lomusa o ile a kgutlisetsa lehe ka mokotleng wa hae ka potlako.

Kamora nako ya sekolo, Lomusa o ile a kgutlisetsa lehe ho rakgadi Sellwane. “Bashanyana ba bang ba re ke a nkga ha ke ja lehe lena. “Ha ke sa batla ho nka mahe a bedisitsweng ha ke ya sekolong.” Lomusa a mmolella. Yaba o mathela kantle ho ya bapala.

Kamora metsotso e mmalwa, rakgadi Sellwane o ile a bitsa Lomusa. “Lomusa, ho ja dijo tse ahang mmele ho bohlokwa!” a mmolella. “Tlhapi le mahe a bedisitsweng di loketse mmele wa hao. Di tla etsa hore mmele wa hao o be le matla le hore o kgone ho tsepamisa maikutlo mosebetsing wa hao wa sekolo! Ke a utlwisisa hore ho qalwa ha se ntho e monate. Ha re leke ho o fumanela sejo se nang le poroteini se senang monko,” ho rialo rakgadi Sellwane.

“Matokomane ona a jwang?” Rakgadi Sellwane a botsa, a qamaka ka jareteng. “Batswadi ba hao ba na le dihlahla tse ngata tsa matokomane ka jareteng. Di loketse mmele wa hao.”

“Eya!” ho rialo Lomusa. “Ke rata matokomane ebile ha a nkge! Ke tla nka matokomane ho ya sekolong, ke tla ja mahe le tlhapi hae mona. Ke a leboha rakgadi!”

Tsatsing le latelang ka nako ya kgefutso, Lomusa o ile a ntsha mokotla wa hae wa matokomane mme a ja. O ile a qamaka ka ho ngongoreha. Empa, ha ho a ka ha ba le motho a le mong a ileng a mo qala ha a ja matokomane a hae a monate.

Padiso 1

Rakgadi Sellwane o re Lomusa a je eng?

O re a je dijo tse ahang mmele tse nang le protheini.

Ke eng seo rakgadi Sellwane a ileng a se nka ho Lomusa

O ile a nka pakete ya masimba.

Ke mofuta ofe wa protheini o melang tshimong ya bo Lomusa?

Ke matokomane.

Na o ka etsa pono ka Lomusa ka nako ya kgefutso? Hobaneng Lomusa a sa hlole a batla ho ya ka tlhapi kapa mahe sekolong?

- Hobane o ne a qalwa.
- Hobane ha a batle ho ya ka sejo seo a neng a qalwa ha a se ja.
- Hobane bana ba bang ba ne ba tshehisa ka tlhapi le mahe hobane di na le monko.
- Hobane o a hlonama ha a qalwa.

Padiso 2

Ke dijo tse feng paleng ena tse nang le protheine?

Tlhapi e omisitsweng, mahe le matokomane.

Lomusa o ile a qalwa ha a ne a ja dijo dife?

Tlhapi e omisitsweng le mahe.

O nahana hore Lomusa o ikutlwa jwang ha bana ba bang ba mo qala?

Ke nahana o ikutlwa a...

Iketsetse setshwantsho ka hlohong sa Lomusa a ja matokomane ka nako ya kgefutso! O nahana hore hobaneng Lomusa a nkile qeto ya ho nka matokomane ho ya sekolong?

- Hobane matokomane ha a na monko o matla.
- Hobane o ile a qalwa matsatsing ao a neng a nkile tlhapi le mahe. O ne a se a sa hlole a batla dijo tseo hape, le ha di aha mmele.
- Hobane batswadi ba hae ba ne ba na le sehlahla sa matokomane ka jareteng.
- Hobane o rata matokomane.
- Hobane o mamela rakgadi wa hae ebile o a utlwisisa hore o tlamehile ho ja sejo se nang le protheini eseng masimba.

PALE YA 3 QHOBOSHEANE YA THABO YA LEHLABATHE

Mookotaba: Metswalle ya rona

Tlhahisoleseding ya Boitshetleho

- Sengolwa sena ke pale ya boiqapelo.
- E etsahalla Afrika Borwa.
- E etsahala nakong ya jwale.
- Pale ena e tla thusa baithuti ho utlwisisa hore ha ntho e sa tsamaye hantle, ba ka etsa kgetho e nngwe e fapaneng le eo.

Leano la Kutlwisiso: Etsa dikakanyo

- Ke eng: Ho noha dintho tseo mongodi a sa di hlaloseng ka ho hlaka, o sebedisa dintlha tsa pale.
- Hobaneng re le sebedisa: Ho utlwisisa meelelo e tebileng le e patehileng.
- Le thusa jwang: Le o thusa ho fihlella diqeto ha o bala, ho utlwisisa pale le baphetwa hantle.

Dintlha tseo o ka di arolelanang le baithuti ba hao

- Pale ena e etsahalla lebopong la lewatle.
- Lebopo la lewatle ke moo lefatshe le kopanang le lewatle. Lefatshe le na le lehlabathe. Maqhubu a lewatle a tla hodima lehlabathe, a boele a kgutlele lewatle. Batho ba rata ho bapalla lehlabatheng le ho sesa lewatleng.
- Ntho e le nngwe eo batho ba ratang ho e etsa lebopong ke ho aha diqhobosheane tsa lehlabathe.
- Batho ba sebedisa dinkgwana le dikgarafu ho aha diqhobosheane tsa lehlabathe. Batho ba bile ba sebedisa dintho tseo ba di fumaneng lebopong, jwaloka, dikgaketla le dithupa ho kgabisa diqhobosheane tsa bona.
- Lediboho ke mokoti o potolohang qhobosheane. Kgale kgale, diqhobosheane tsa nnete di ne di na le madiboho a neng a tletse metsi ho ba sireletsa kgahlano le dira. Thabo o ile a kopolla monahano wa ho aha lediboho la qhobosheane.

Ho sebedisa leano lena:

Leqephe le seratswana	Bala	Ere
148, 1	Qetellong ha ba fihla lebopong, Thabo o ile a qala ho tjheka. O ile a tshela lehlabathe kahara nkgo ya hae e ntjha. Yaba o sebedisa nkgo ya hae ho etsa mokolokotwane wa qhobosheane ya hae ya lehlabathe. O ile a sebedisa dithupa ho etsa difolakga hodimo diqhobosheane. A sebedisa dikgaketla ho etsa difestere. O ile a tjheka kante lfora ho potoloha qhobosheane. Yaba o le tshela ka metsi a lewatile.	Ho bonahala eka Thabo ke setsebi. Ke akanya hore ha se qhobosheane ya pele a qetang ho e aha, hobane o tseba seo a lokelang ho se etsa.
152, 4	Yaba o fa Thabo tlhapinaledi e pherese ka mmala. “Ke o tletse tlhapinaledi ena. Ho kopa tshwarelo...” a rialo.	Ke akanya hore ngwanana ya nang le bolo e tshehla o ne a sa ikemisetsa ho heletsa qhobosheane ya Thabo, hobane o ile a kgutla a tshwere mpho ya tlhapinaledi ho kopa tshwarelo.

Ho tloha ka nako eo Mme wa Thabo a neng a mmolella hore ba tlo etela lewatleng ka nako ya phomolo ya lehlabula, seo Thabo a neng a nahana ka sona feela ke ho aha qhobosheane ya lehlabathe.

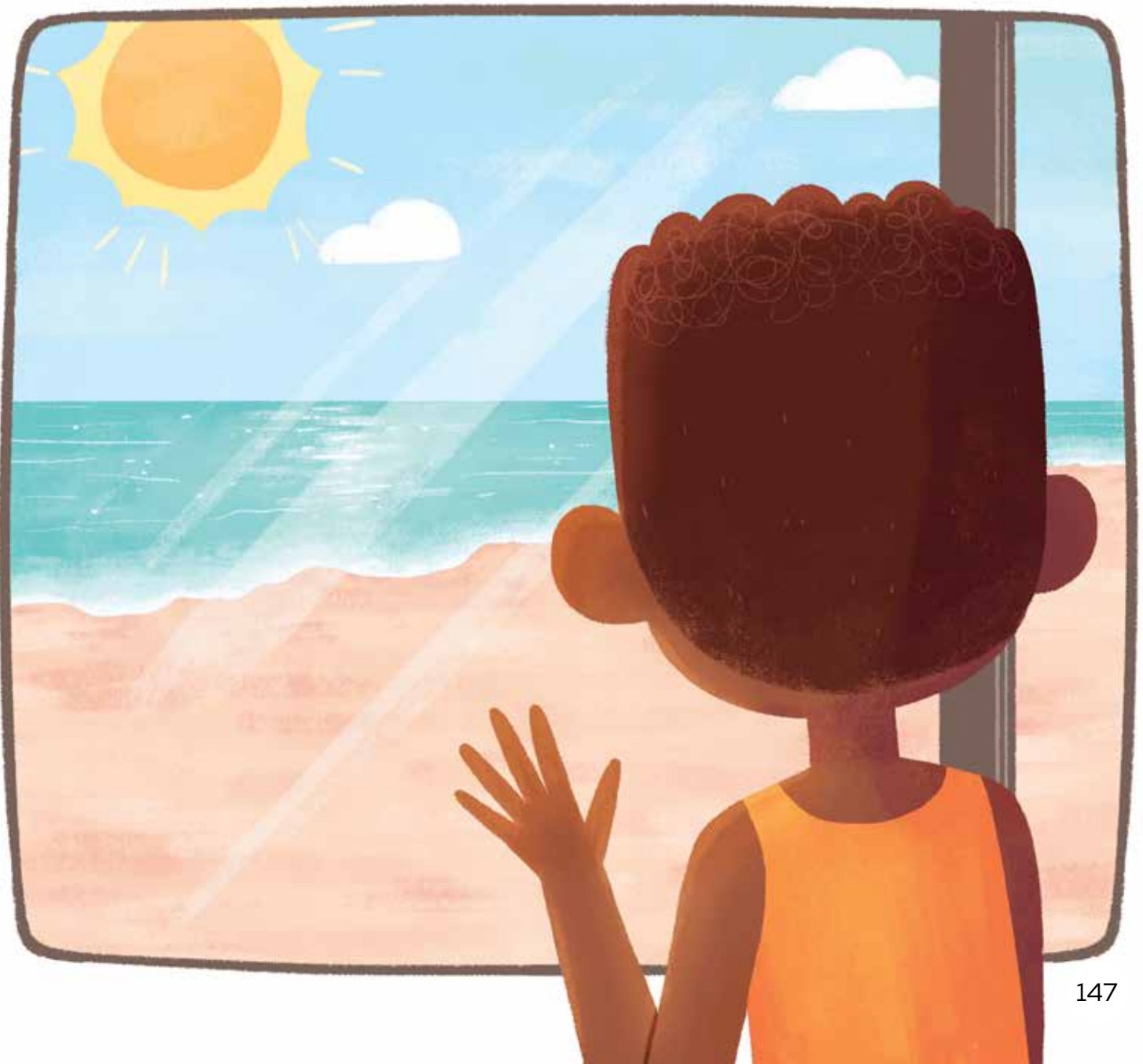
Thabo a nahana ka ho aha qhobosheane e ntle ya lehlabathe. Thabo a nahana hape ho aha qhobosheane ya lehlabathe e potapotilweng ke diforo tse tletseng metsi a lewatle.

Thabo le Mme wa hae ba ba ile ba ya mabenkeleng ho ya reka dintho tsohle tseo ba tla di hloka ha ba ya lewatleng. Ha ba ntse ba eme moleng wa ho patala, yaba Thabo o bona emere e nang le kgarafu. “Mme, ke kopa o nthekele dintho tsena hle, ke a kopa hle Mme! Ho rialo Thabo. “Ao! Hle, Mme! Ke a kopa!”

Ka tsatsi le latelang, Thabo le Mme wa hae ba tsoha esale ka meso ho ya boemelong ba ditekesi. Ba tsamaile sebaka se se lelele ka tekesi, ho fihlela Thabo a bonela lewatile holenyana.

Qetellong ha ba fihla lewatleng, Thabo a qalella ho tjheka lehlabathe. O ile a tlatsa lehlabathe kahara emere ya hae. Yaba o sebedisa emere e tletseng lehlabathe ho aha ditora tsa qhobosheane ya hae e kgolo ya lehlabathe. O ile a sebedisa dithutswana ho etsa difolakga ka hodima ditora. A sebedisa le dikgaketlana tse nyane tse tshweu ho etsa difestere. A boela a tjheka diforo tse potapotileng qhobosheane, yaba o di tlatsa ka metsi a lewatile.

Thabo a ema a tshetjhella morao, a sheba mosebetsi wa hae o motle. A hetla ho hweletsa Mme wa hae, “Mme! o a hweletsa, “Tlo o tlo bona!” Thabo o ile a hetla a bona ngwanana a rahela bolo ya hae e tshela qhobosheaneng ya hae ya lehlabathe. Yaba qhobosheane ya hae ya lehlabathe e a heleha.

Ngwanana eo a reteleha, mme a baleha. Thabo a sala ka qubu e kgolo ya lehlabathe.

“Hela wena!” a hweletsa, “O sentse qhobosheane ya ka!” Empa ngwanana ha a hetle le ho hetla. A tswela pele ho matha a ithathika ka lewatile.

Thabo a mathela ho Mme wa hae. “Ngwanana yane o sentse qhobosheane ya ka ya lehlabathe!” ho rialo Thabo.

“Ha re ahe enngwe,” ho rialo Mme wa hae. Thabo le Mme wa hae ba qalella ho tjheka lehlabathe. Ba sebedisa emere ho etsa ditora. Ba ile ba etsa ditora tse ngata le ho feta tseo Thabo a neng a di entse pele. Ba sebedisa dithutswana ho etsa difolokga.

Difolokga di ne di bile di le kgolo ho feta tseo Thabo a neng a di entse pele.

Ba fumana dikgaketlana tse tshweu tse kgolo ho etsa difestere. Yaba ba tjheka le foro e tebileng ho feta ya pele. Ba sebedisa emere ho tlatsha foro eo ka metsi a lewatle. Yaba ba aha borokgo ka hodima foro eo ya metsi.

Thabo le mme wa hae ba tjhetjhella morao ho lekola mosebetsi wa bona.

Kgele! “Qhobosheane ena ya lehlabathe e ntle ho feta ya pele!” Ho utlwahala lentswe la ngwanana ka morao.

Thabo a hetla. Ngwanana wa bolo e tshehla, o eme kamora hae.

Yaba o neha Thabo tlhapinaledi e pherese “Ke o reketse yona, ke kopa tshwarelo.” ho rialo ngwanana eo.

Thabo a beha tlhapinaledi eo hodima qhobosheane ya hae ya lehlabathe.” Hase moo! Jwale qhobosheane ya ka ya lehlabathe e ntle ho di feta kaofela!”

Ngwanana a bososela a ntse a dumela ka hlooho.
“Ke nna Dineo. O ka mpontsha hore e etswa jwang?
O botsa Thabo ebile o beha bolo ya hae fatshe lehlabatheng.

“Ntho ya pele re lokela ho tlatša emere ka lehlabathe!” Ho rialo Thabo.

Thabo le Dineo ba qala ho tjheka lehlabathe. Dineo a kga kgarafu ya lehlabathe, yaba ho tswa lekgala le le nyenyane! Dineo o ile a tshoha, empa Thabo a nahana ke ntho e tshehisang! Hang Dineo le yena a tsheha. Kamora nakwana, ke ha metswalle ena e mmedi e se e pitika lehlabathe e tsheha. Ba se ba lebetse ka ho aha qhobosheane ya lehlabathe.

Yaba ba mathela ka lewatleng ho itlhatšwa ka maqhubu a lewatile.

“Ke eng eo thabisitseng kapa eo o e ratileng haholo kajeno?” Ho botsa Mme wa Thabo.

“Ntle le ho aha qhobosheane tsa lehlabathe, karolo ya bohlokwa haholo ebile ho etsa setswalle le Dineo.” Ho rialo Thabo a bososela. “Ke batla ho mmona hape hosane mane lewatleng!”

Padiso 1

Ke mang a dihleng qhobosheane ya Thabo?

Ke Dineo.

Re ka etsa geto jwang hore Dineo o ne a ikutlwa a swabile?

Hobane o ile a rekela Thabo tlhapinaledi.

Hobaneng Mme wa Thabo a ne a mo thusa ho aha qhobosheane ya lehlabathe?

- Hobane qhobosheane ya hae ya pele ya lehlabathe e ile ya senyeha.
- Hobane o ne a kwatile ha qhobosheane ya hae ya lehlabethe e senyehile.
- Hobane o ne a batla ho mo thusa hore a ikutlwe a le betere.
- Hobane batho ba babedi ba ka aha qhobosheane e betere ya lehlabathe, ho feta ha motho a sebetsa a le mong.

Padiso 2

Ke eng seo Thabo a neng a batla ho se etsa lewatleng?

O ne a batla ho aha qhobosheane ya lehlabathe.

Ke eng e ileng ya natefela Thabo haholo lewatleng?

O ile a natefelwa ke ho etsa setswalle le Dineo.

Hobaneng o nahana hore seo Thabo a ileng a se rata haholo lewatleng e ne e le ho etsa setswalle le Dineo.

- Hobane o ile a natefelwa ke ho etsa setswalle setjha.
- Hobane o ile a natefelwa haholo ke ho aha qhobosheane ya lehlabathe le Dineo ho feta ha a ne a aha a le mong kapa le Mme wa hae.
- Hobane o ile a natefelwa ke ho tsheha le Dineo.
- Hobane ho ne ho le monate ho bapala le Dineo ho feta ho aha qhobosheane ya lehlabathe.

PALE YA 4 KGOMO LE KGAMA YA AMERIKA

Mookotaba: Metswalle ya rona

Tlhahisoleseding ya Boitshetleho

- Sengolwa sena ke pale ya diketsahalo tsa nnete le boiqapelo.
- E etsahalla Vermont, naha e Amerika.
- E etsahala nakong ya jwale.
- Pale ena e tla thusa baithuti ba hao ho ithuta ka mekgwa e fapaneng ya setswalle - le setswalle se sa tlwaelehang sa kgomo le kgama ya Amerika.

Dintlha tseo o ka di arolelanang le baithuti ba hao

- Pale ena e etsahalla Vermont, naha e nyane Amerika. Vermont e tsebahala ka dithaba tse ntle, manyepe a dinotshi le mapolasi a lebese a mangata.
- Paleng ena, o tla bala ka kgomo, phoofolo eo o e tsebang, le kgama ya Amerika.
- Mohlomong ha o so ka o utlwela ka kgama ya Amerika! Dikgama tsa Amerika di fumanwa feela Amerika Leboya. Di tshwana le dinare tse kgolo.
- Hangata dikgomo di phela mapolasing. Hangata dikgama tsona di phela naheng - hole le batho.

Leano la Kutlwisiso: Etsa dikakanyo

- Ke eng: Ho noha dintho tseo mongodi a sa di hlaloseng ka ho hlaka, o sebedisa dintlha tsa pale.
- Hobaneng re le sebedisa: Ho utlwisisa meelelo e tebileng le e patehileng.
- Le thusa jwang: Le o thusa ho fihlella diqeto ha o bala, ho utlwisisa pale le baphetwa hantle.

Ho sebedisa leano lena:

Leqephe le seratswana	Bala	Ere
160, 2	Ehlile, kgama ya Amerika e maoto a matelele le manaka e ile ya ema makgulong a hae. “Kgama e etsang mona?” Rapolasi Abbott a ipotsa.	Ke akanya hore ha ho a tlwaeleha ho bona kgama ya Amerika, hobane Rapolasi Abbott o ne a qala ho e bona.
161, 1	Bongata ba dikgomo bo ne botsamaella hole le kgama, di bonahala bo tshohile. Kaofela ha tsona, ntle le kgomo e neng e na le botswalle, eo a neng a e rata ka ho fetisisa, Daisy. E ile ya atamela kgama. Tsa shebana eka ke metswalle ya kgale. Yaba di qala ho fula mmoho. Rapolasi Abbott o ne a sa kgolwe mahlo a hae.	Ke akanya hore ho a makatsa ho bona kgomo le kgama e ba metswalle, hobane dikgomo tse ding di ne di tsamaella hole le kgama mme Rapolasi Abbott o ne a sa kgolwe mahlo a hae.

Hoseng ho hong ho bata ebile ho le mohodi, rapolasi Abbot o ile a kganna koloi ya hae tselaneng e polasing ya hae. O ile a akgela mahlo kantle mme a bona dikgomo tsa hae di ntse di fula makgulong a apereng lehlwa. O ile a emisa koloi, a tshoswa ke seo a se bonang se sa tlwaelehang.

“Na ebe...ke kgama eo?” A buela hodimo, le ha ho ne ho se motho pela hae. O ne a e soka a bona kgama polasing ya hae, mme ebile ho ne ho le mohodi mme o ne a sena bonnete bo tiileng hore ke kgama eo a e bonang. O ile a tswa ka koloing a tsamaela pela terata.

Kannete, e ne e le kgama e maoto a malelele le manaka a maholo e emeng makgulong a hae. “Ebe kgama ena e batla eng mona?” Rapolasi Abbot a ipotsa ka ho makala.

Bongata ba dikgomo tsa hae bo ne bo ikemetse hole le kgama eo, di bonahala di maketse ebile di tshohile. Kaofela ha tsona, kante ho kgomo ya hae ya mmamoratwa, kgomo e bonolo Daisy. Daisy e ile ya atamela kgama eo. Diphoofolo tsena tse pedi di ile tsa shebana eka ke metswalle ya kgale, mme tsa qala ho fula mmoho. Rapolasi Abbot o ne a sa kgolwe seo a se bonang.

Rapolasi Abbot o ile a kena koloing ya hae mme a kganna ho kgutlela tlung ya hae. Ha a se a le ka tlung, o ile a nka setulo sa hae se koiyetsang mme a se beha pela festere. O ile a dula setulong seo nako e telele a shebile kgama le kgomo di fula mmoho ho fihlela letsatsi le be le dikela.

Eitse ha dikgomo di kgutlela lesakeng la tsona,
kgama e ile ya ema kantle ya di shebella, e ne e
bonahala e belaela e sa batle ho kena ka lesakeng leo.
Qetellong kgama e ile ya paqama kantle ho lesaka.
Daisy le yena a tla ho paqama ka thoko ho yona.
Kamora nako e seng kae, Daisy le kgama ke ha di ile
le sephume sa boroko, di kgalehile! Rapolasi Abbot o
ne a sa kgolwe mahlo a hae.

Eitse ha Rapolasi a phaphama setulong moo, o ile a tadima ka ho makala ha kgama le Daisy di tsamaya mmoho di iketlile pela terata. Rapolasi Abbot a bososela ha a ipotsa hore na ebe di qoqa ka eng.

Rapolasi Abbot o ile a palama terekere ya hae mme a tswela pele ka mesebetsi ya hae ya hoseng. O ile a qala ka ho lo hama dikgomo ka lesakeng. Kamora moo, a fepa dikgoho. Empa ha a le tseleng ya ho lata furu, o ile a bona kgama le Daisy di tsamaela tseleng e kgolo ya makoloi.

Eitse ha atamela ka terekere ya hae, a elellwa hore dikoloi tse ngata di eme pela terata. Letshwele la batho le ne le bokane le shebile Daisy le kgama ka lethabo. E ne e se nako e kae ha koloi ya baqolotsi ba ditaba e emisa ho nka ditshwantsho tsa metswalle ena e mmedi e sa tlwaelehang. Rapolasi Abbot o ne a sa kgolwe mahlo a hae.

“E se e le nako e kae phoofolo tsena tse pedi e le metswalle?” Moqolotsi wa ditaba a hweletsa ho botsa Rapolasi.

Phirimaneng eo, Rapolasi Abbot o ile a beha setulo sa hae ka pela theleleshene. Ditabeng ho ile ha hlaha polasi ya hae. Kgomo Daisy le kgama e ne e le dikgalala. Rapolasi Abbot o ne a sa kgolwe seo a se bonang.

O ile a labalabela hore Daisy le kgama e be metswalle ho ya ho ile.

Padiso 1

Ke diphoofolo dife tseo e bileng metswalle paleng ena?

Kgomo Daisy le kgama di ile tsa ba metswalle.

Ke eng seo Kgomo Daisy le kgama di ileng tsa se etsa mmoho?

- Di ile tsa fula mmoho.
- Di ile tsa robala mmoho.
- Di ile tsa tsamaya pela terata mmoho.

Hobaneng ha Rapolasi Abbot a ne a sa kgolwe seo a se bonang?

- Hobane o ne a so ka a bona kgama polasing ya hae.
- Hobane o ne a so ka a utlwela ka kgama le kgomo e le metswalle.
- Hobane o ne a maketse hore Kgomo Daisy le kgama di ne robetse mmoho kante.
- Hobane batho ba bangata ba ile ba ema ho shebella Kgomo Daisy le kgama.
- Hobane polasi ya hae e ne e le ditabeng.

Padiso 2

kgama ha se phoofolo ya Afrika Borwa. Ke phoofolo efe ya Afrika Borwa e ka bang motswalle ya sa tlwaelehang wa kgomo.

Ke nahana hore... e ka ba motswalle ya sa tlwaelehang wa kgomo.

Ke eng se etsang o nahane hore ha ho a tlwaeleha hore kgomo le kgama e be metswalle?

Ke nahana sena hobane:

- Rapolasi Abbot o ne a sa kgolwe mahlo a hae.
- Rapolasi Abbot o ne a di tadimile/shebile motsheare le bosiu.
- Letshwele la batho le ne le bokane le shebile metswalle ena e sa tlwaelehang.
- Hobane Kgomo le kgama di ne di hlahile ditabeng thelebesheneng.

Hobaneng ha Kgomo Daisy le kgama di ne di hlahile ditabeng?

- Hobane batho ba ne ba qala ho bona kgomo le kgama e le metswalle.
- Hobane ha se ntho e tlwaelehileng hore kgomo le kgama e be metswalle.
- Hobane batho ba bangata ba ne ba kgahlilwe ke setswalle sena.

PALE YA 5 DAN O SULAFALLWA KE BEKE

Mookotaba: Re na le maikutlo

Tlhahisoleseding ya Boitshetleho

- Sengolwa sena ke pale ya boiqapelo.
- E etsahalla Afrika Borwa.
- E etsahala nakong ya jwale.
- Pale ena e thusa baithuti ba hao ho utlwisisa hore batho bohle ba etsa diphoso, mme dibeke tse ding di ka utlwahala di le thata/boima ho feta tse ding.

Leano la Kutlwisiso: Etsa dikgokahano

- Ke eng: Ho nahana hore pale e amana jwang le bophelo ba hao, dibuka tse ding, kapa lefatshe.
- Hobaneng re le sebedisa: Ho utlwisisa pale betere ka ho e hokahanya le dintho tseo re di tsebang.
- Le thusa jwang: Le eketsa moelelo paleng le hore e hopolehe ha bonolo.

Dintlha tseo o ka di arolelanang le baithuti ba hao

- Pale ena ke e qabolang. E reretswe ho fetisa molaetsa wa bohlokwa le ho re qabola.
- Hopotsa baithuti hore re tla sekolong hara beke. (Mantaha, Labobedi, Laboraro, Labone, Labohlano). Ha ho na sekolo mafelong a beke (Moqebelo and Sontaha)
- Letsatsi le leng le le leng, re etsa dintho ho latela ditlwaello.
- Mohlala, re a tsoha, re a apara, re pakela mekotla ya rona ya dibuka, ebile re fihla sekolong ka nako. Ha ho na le ntho eo re e lebalang, sena se baka mathata.
- Ho ba motho eo dintho tsa hae di hlophisitsweng hantle ke ntho e re ka itlwaetsang yona. Ha ho bonolo ka dinako tse ding!
- Pale ena e na le paterone - ntho e le nngwe e dula e etsahalla Dan! Letsatsi ka leng o leka ho lokisa phoso ya letsatsi le fetileng, empa ho ba le ntho e ntjha e sa etsahaleng hantle.

Ho sebedisa leano lena:

Leqephe le seratswana	Bala	Ere
172, 1	Empa Dan o ne a siile mokotla wa hae wa sekolo ka beseng! Ha a kena ka phaposing, o ne a tshwere bolo ya hae feela.	Nka etsa kgokahano! Ho tshwana le beke e fetileng, ha ke ne ke siile mokotla wa ka lapeng! Ke ne ke ikwatetse ho lebala hobane ke lebetse dintho tsohle tseo ke di hlokanang lapeng!
174, 1	Ka Laboraro, Dan o ile a tsoha ka nako. “Ha ke a tlameha ho lebala mokotla wa ka lapeng kajeno,” a nahana ha a kena ka beseng. O ile a tshwara mokotla ka dinako tsohle ka beseng. Bese ya tsamaya, ya tsamaya. Empa Dan o ne a palame bese e fosahetseng! Bese e ile ya mo theola sekolong seo e seng sa hae.	Ke kgona ho etsa kgokahano! Ka letsatsi le leng ke ne ke le ka tereneng yaba ke a kgaleha. Ha ke tsoha, terene e ne e fetile ka nna. E ile ya ntheola sebakeng se fosahetseng! Ke ne ke ikwatetse ho ba sebakeng se fosahetseng.

Dan wa batho o bile le beke e seng monate. O ile a selwa ka Mantaha, a siuwa ke bese mme a fihla ka morao ho nako sekolong.

“Hobaneng ha o fihlile ka morao ho nako, Dan?” ho botsa titjhere wa hae.

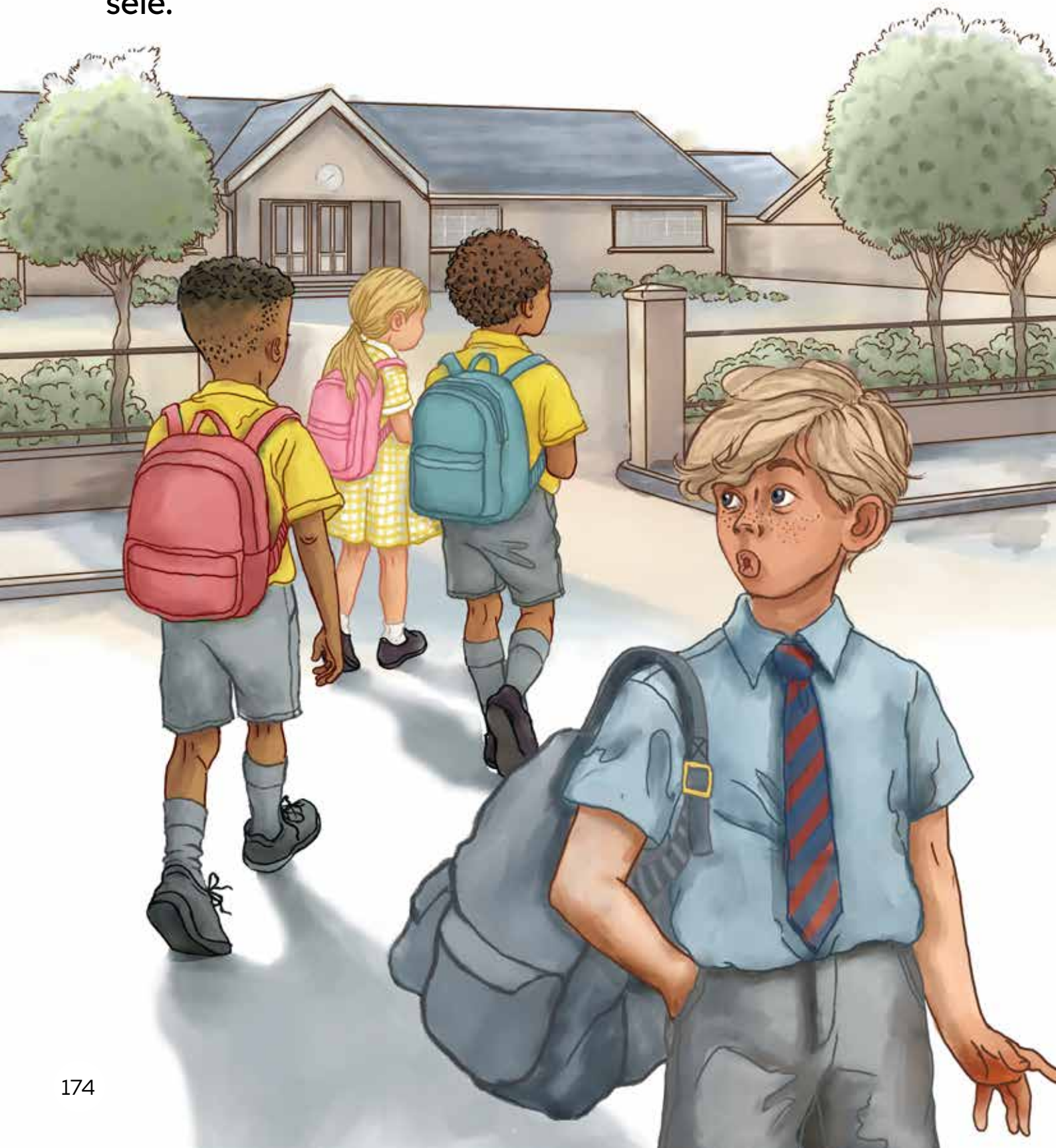
Ka Labobedi, Dan o ile a tsoha hoseng haholo hore bese e se ke ya mo siya hape. Awo, Dan wa batho a lebala mokotla wa hae wa dibuka tsa sekolo ka beseng. Ha a fihla ka phaposing ya ho rutela, o ne a tshwere bolo feela.

**“Mokotla wa hao wa dibuka tsa sekolo o kae, Dan?”
ho botsa titjhere.**

Ka Laboraro, Dan o ile a tsoha hantle ka nako. “Ha ke a tshwanela ho lebala mokotla wa dibuka tsa sekolo kajeno,” o nahana ha a kena ka beseng. Esale a tiisitse mokotla wa hae nako yohle ka beseng, empa Dan o ne a le ka beseng esele, mme ya mo isa sekolong se sele.

“Dan o kae kajeno?” ho botsa titjhere wa hae.

Dan ha a ka a fumana diaparo tsa hae tsa sekolo ka Labone.

“Ka Labone re a sesa,” ke Dan eo.

Dan a apara diaparo tsa ho sesa ho ya sekolong.

“Dan diaparo tsa hao tsa sekolo di kae?” ho botsa
titjhere.

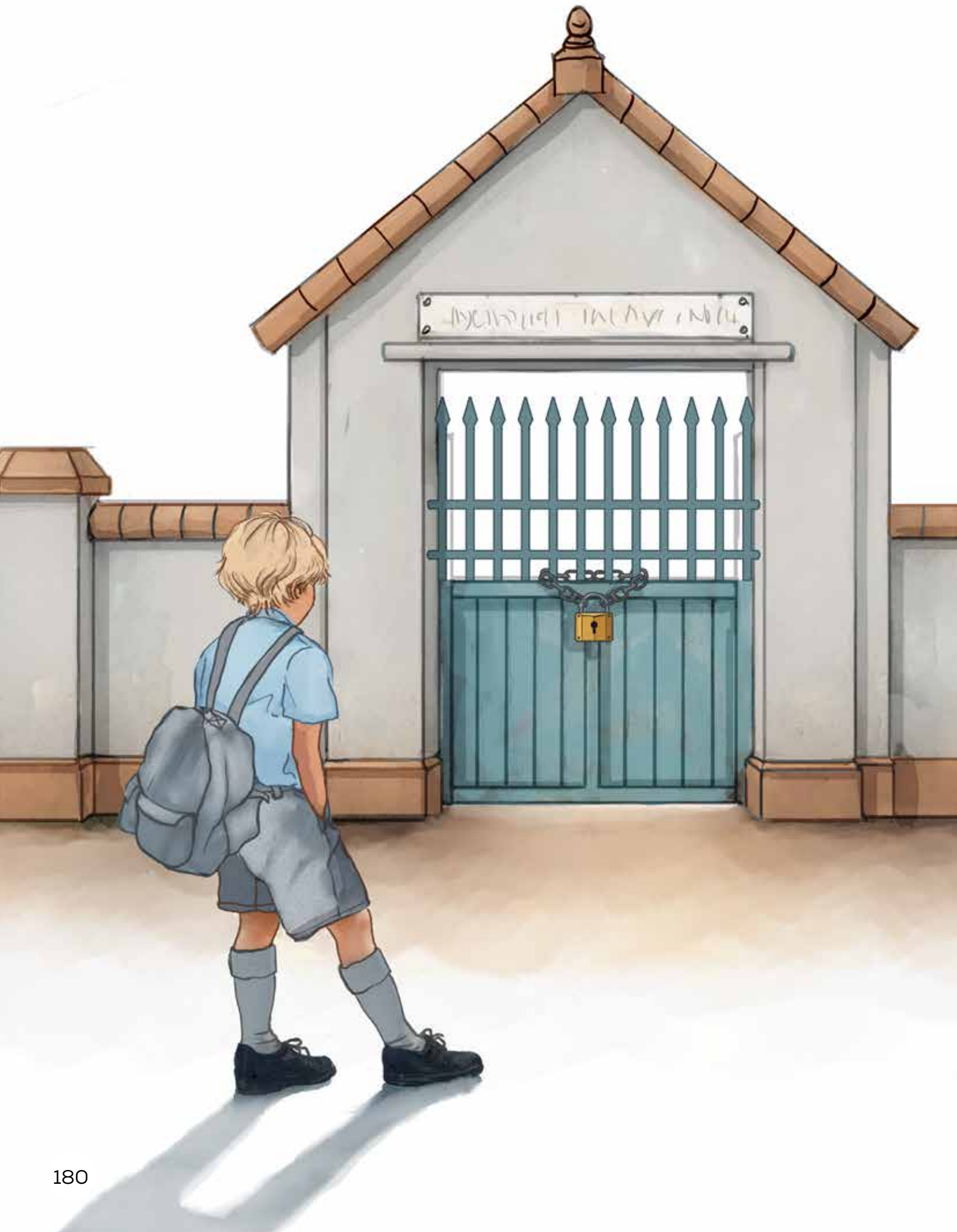
Ka Labohlano, Dan o ile a tsoha ka matjeke. O ne a apere diaparo tsa hae tsa sekolo, a palama bese e nepahetseng a tiisitse mokotla wa hae wa dibuka. O fihlile sekolong hoseng haholo ebile ho sa le lefifi!

“Ka ba ka qetella ke entse dintho tse nepahetseng!” ke Dan eo. Awo, Dan o ne a kgathetse hoo a ileng a robala ka phaposing.

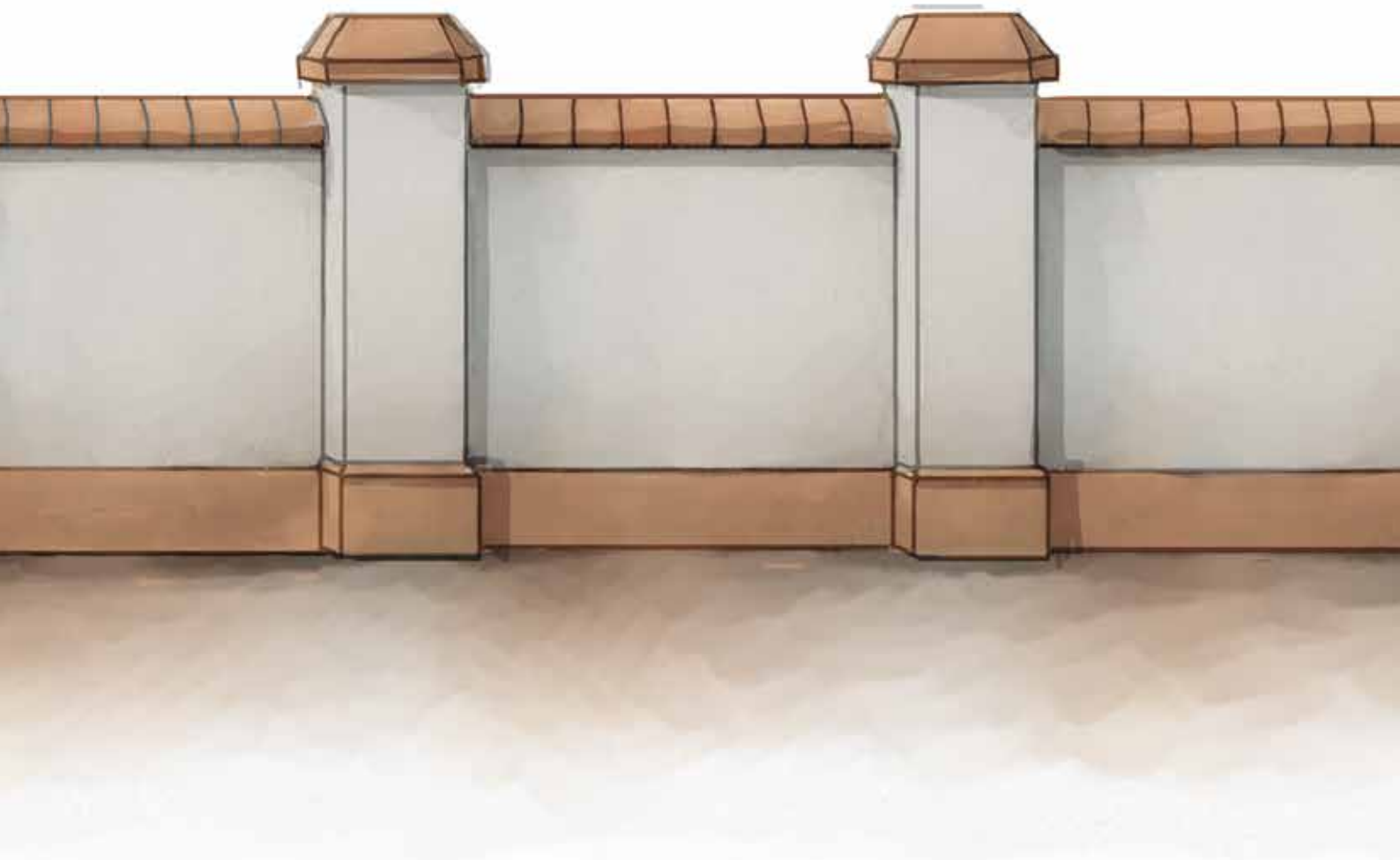

“Dan hobaneng ha o robetse?” ho botsa titjhere.

Ka Moqebelo, Dan o ile sekolong ka nako, a apere diaparo tsa sekolo, a tshwere mokotla wa hae wa dibuka.

“Kajeno ke etsa tse nepahetseng!” ho nahana Dan. “Ha ke robale tsatsing lena.” Empa ha a fihla sekolong, a fumana diheke tsa sekolo di notletswe.

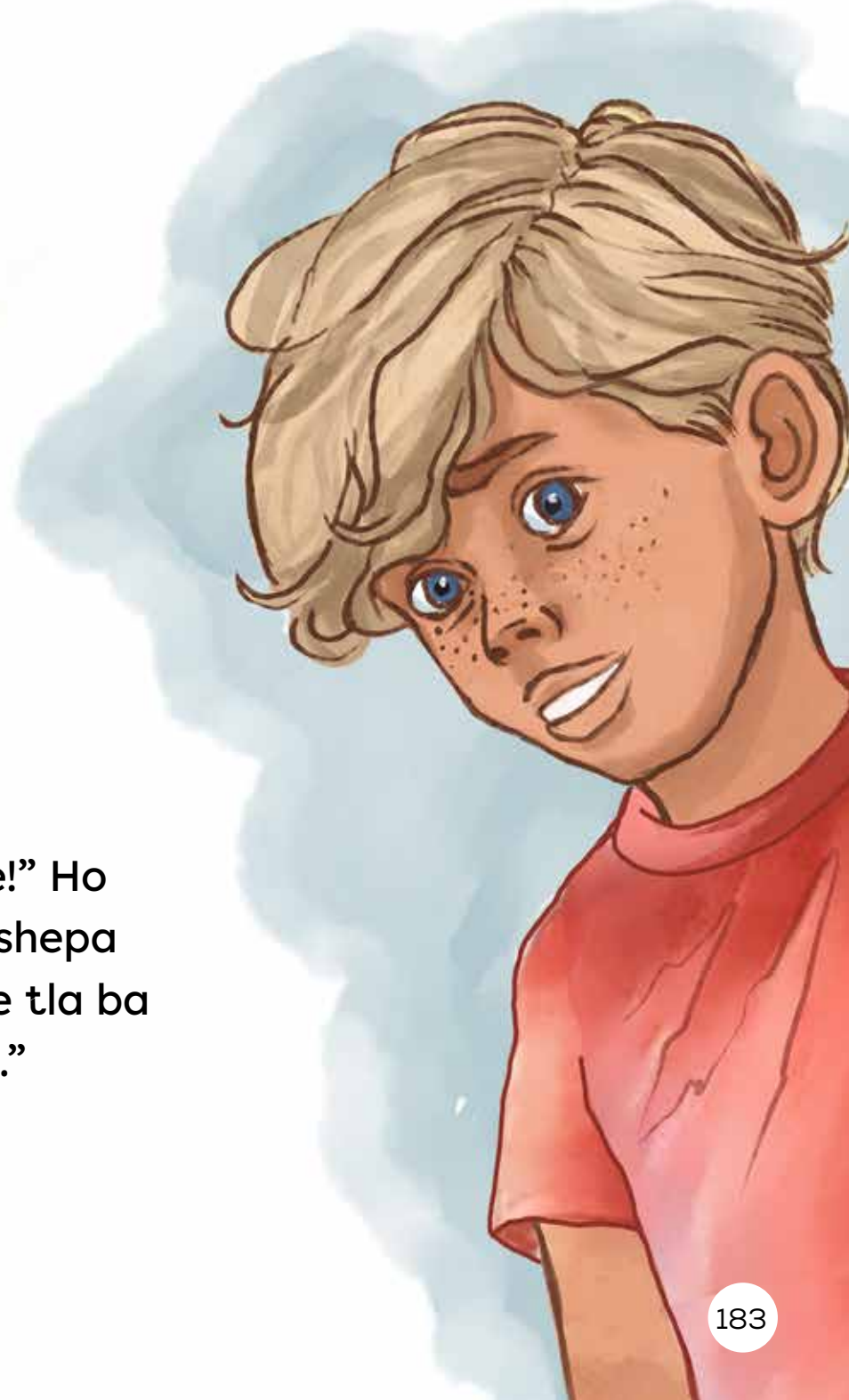

“Ha ho na sekolo ka Moqebelo!” ho rialo Dan a ikomanya.

Dan o ile a ya moketeng wa letsatsi la tswalo la motswala wa hae ka Sontaha. O ne a thabile haholo a kgotjwa mme a wela hodima kuku ya letsatsi la tswalo.

“Jo! Aa beke e mpe!” Ho nahana Dan. “Ke tshepa hore beke e tlang e tla ba hantle ho feta ena.”

Padiso 1

Ho etsahetse eng hore beke ya Dan e se ke ya eba monate?

- O siuwe ke bese mme a fihla ka morao ho nako sekolong.
- O lebetse mokotla wa hae wa dibuka tsa sekolo.
- O ile a ya sekolong se sele.
- Titjhere wa hae o ne a mo halefetse.
- Jwalo-jwalo.

Dan o wetse hodima kuku ya mokete wa letsatsi la tswalo neng?

O wetse hodima kuku ya mokete wa letsatsi la tswalo ka Sontaha moketeng wa motswala wa hae.

Hobaneng ha Dan a lekile ho ya sekolong ka Moqebelo?

- Tsatsi le leng le le leng o ne a hlahelwa ke ntho e sa lokang.
- Dan o ne a batla ho ba le letsatsi le monate sekolong.
- Dan o ne a batla ho ba le letsatsi le senang diphoso sekolong.
- Dan o ikemiseditse ho ba le letsatsi le monate sekolong a ba a lebala hore sekolo ha se kene ka Moqebelo.

Padiso 2

Dan o ile a ya kae ka Moqebelo?

O ile a ya sekolong.

Ebe o ka etsa dikgokahano: Ke neng moo o ile wa ikutlwa jwaloka Dan?

Ke ile ka ikutlwa jwaloka Dan ha...

Hobaneng Dan a ne a sulafalletswe ke beke?

- Ha ho na motho ya neng a hlokomela hore Dan o ne a leka ka matla ho etsa dintho tse nepahetseng.
- O ne a dula a etsa diphoso le ha a ne a leka ho di lokisa.
- O ne a ikutlwa a swabile.
- O ne a ikutlwa e le sephoqo/sethoto.
- O ne a ikutlwa a tenehile/kwatile.

PALE YA 6

LESEDI O IKUTLWA A NGONGOREHILE

Mookotaba: Re na le maikutlo

Tlhahisoleseding ya Boitshetleho

- Sengolwa sena ke pale ya boiqapelo.
- E etsahalla Afrika Borwa.
- E etsahala nakong ya jwale.
- Pale ena e thusa baithuti ba hao ho utlwisisa hantle hore diketso tsa lerato le ho ba mosa ke dintho tse bohlokwa ho feta dimpho tse theko e hodimo.

Dintlha tseo o ka di arolelanang le baithuti ba hao

- Ka dinako tse ding, re tshwenywa ke dintho ntle le lebaka.
- Ka matsatsi a tswalo, hangata re fana ka dimpho ho bontsha batho hore re a ba rata ebile re a ba kgathalla.
- Ka dinako tse ding re nahana hore dimpho tse theko e hodimo ke tsona tse lokileng ka ho fetisisa. Empa ka dinako tse ding dimpho tse ikgethang ka ho fetisisa ke tseo re di etsang ka bo rona.
- Ka dinako tse ding batho ba a lla le ha ba thabile.
- Ha ho hlokehe tjhelete ho bontsha lerato le ho kgathalla - ho hlokeha boiteko feela.

Leano la Kutlwisiso: Etsa dikgokahano

- Ke eng: Ho nahana hore pale e amana jwang le bophelo ba hao, dibuka tse ding, kapa lefatshe.
- Hobaneng re le sebedisa: Ho utlwisisa pale betere ka ho e hokahanya le dintho tseo re di tsebang.
- Le thusa jwang: Le eketsa moelelo paleng le hore e hopolehe ha bonolo.

Ho sebedisa leano lena:

Leqephe le seratswana	Bala	Ere
190, 1	Lesedi o ne a paqame betheng, a tshwenyehile. “Ebe ke tla fumanela mme wa ka eng bakeng sa letsatsi la hae le tswalo?”	Ke kgona ho etsa dikgokahano. Ha ke tshwenyehile, ha ho bonolo ho robala - jwalo feela ka Lesedi!
191, 1	Lesedi o ile a tsoha e sa le ka nako. A etsa dikopi tse pedi tsa tee - enngwe e le ya hae, enngwe e le ya mme wa hae.	Nka etsa dikgokahano! Ha ke batla ho etsetsa motho eo ke mo ratang ntho e ikgethang, ke rata ho ba etsetsa dijo. Ha se mpho - empa ke ntho eo ke e etsang ho bontsha hore ke a kgathalla.

Lesedi o tsohile a nyorilwe. Kgwedi e ne e kganya kantle festereng ya kamore ya hae.

O ile a theoha betheng, a ikotlolla. Ha a lebile kitjhining a utlwa lentswe la mme wa hae.

“Ha ke kgolwe hore hosane ke letsatsi la ka la tswalo. Nako e tsamaya ka pele. Le ha ho le jwalo, ke letsatsi jwalo ka a mang.” Ho rialo mme.

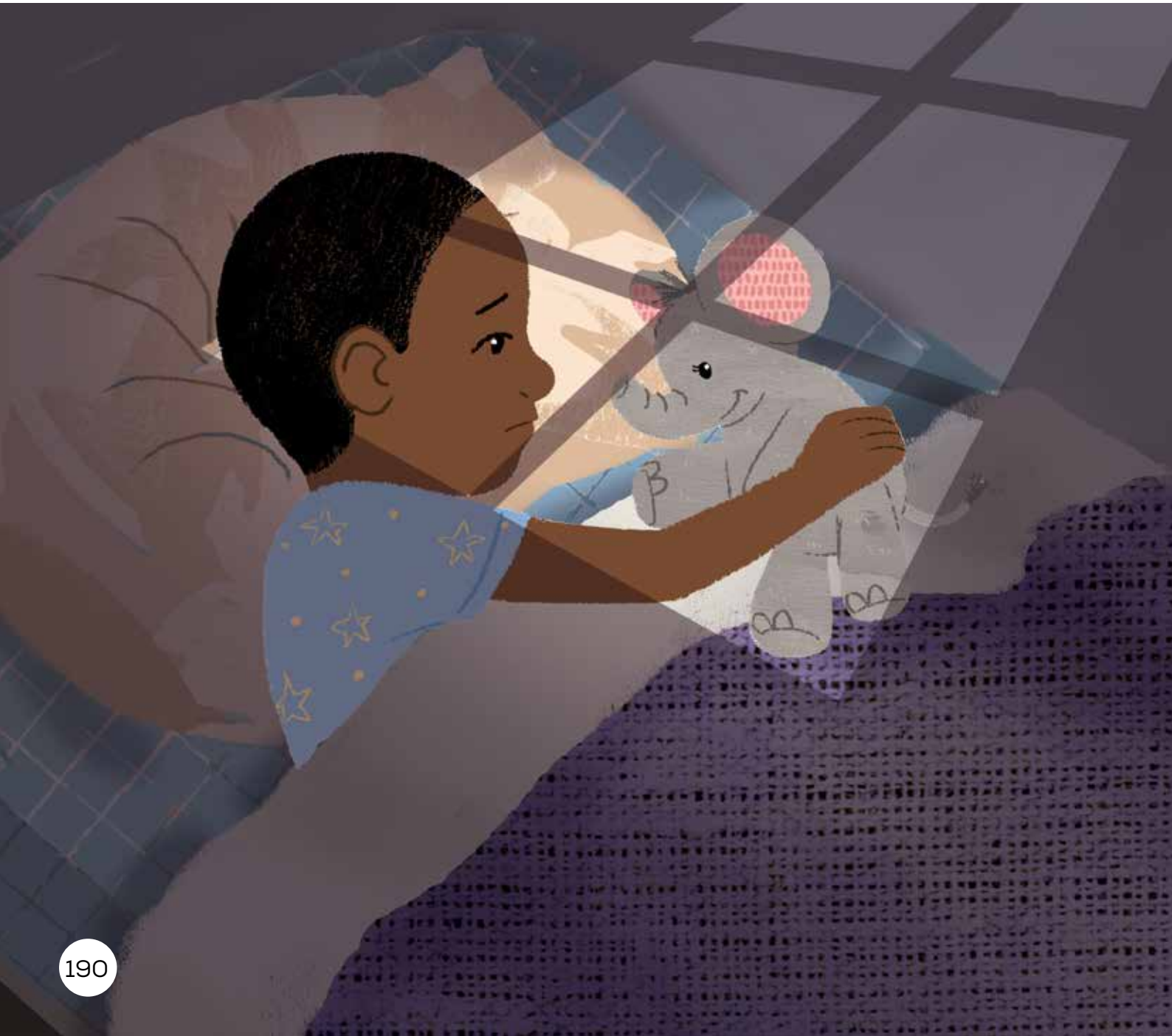
“Jo nna!” Lesedi a nahana. “Hosane ke letsatsi la tswalo la mme empa ha ke na letho le ikgethileng leo nka mo fang lona!”

A lebala ka kgalase ya hae ya metsi.

Lesedi o ile a paqama betheng, a ngongorehile.
“Ebe ke tla rekela mme eng bakeng sa letsatsi la hae la tswalo?”

Mme wa hae o ne a dula a mo rekela ntho e ikgethileng bakeng sa letsatsi la hae la tswalo. O ne a batla ho mo rekela ho hong le yena – empa o ne a sena tjhelete.

Lesedi o ile a tsoha ka matjeke, a ngongorehile. O ile a etsa dikopi tse pedi tsa tee – enngwe e le ya hae, enngwe e le ya mmae.

Mme o ile a kena ka kitjhining. “Letsatsi la tswalo le monate!” a buela hodimo. A mo fa kopi ya tee.

Mme wa hae o ne a shebahala a maketse, yaba o a bososela.

Letsatsi lohle sekolong, Lesedi o ne a ntse a ngongorehile. “Ebe ke tla rekela mme wa ka eng bakeng sa letsatsi la hae la tswalo?”

Ka nako ya kgefutso, o ile a nka pampiri e sa ngollang a etsetsa mme wa hae karete.

Kahare o ile a ngola: Letsatsi le monate la tswalo, mme. O mme wa sebele. Ke maswabi hore ha ke na mpho e ikgethileng bakeng sa hao. Ke ne ke lakaditse hore nkabe ke o fa mpho e kgolohadi. Ke a o rata. Ka lerato, Lesedi.

Lesedi o ne a ntse a nahana ha a le tseleng e lebang hae. “Ebe nka rekela mme wa ka eng bakeng sa letsatsi la tswalo?” O ne a le maswabi hore ha a mo rekela mpho e kgolo e ikgethileng.

Ha mme a fihla hae, Lesedi o ile a mo fa karete.
Ha mme a ntse a e bala, o ne a sekile meokgo.

Lesedi o ne a nahana hore mmae o hloname ha
a sa mo fa mpho e kgolo e ikgethileng. O ile a
tsamaya a itokisetsa ho robala.

“O entse letsatsi la ka la tswalo hore le kgethehe!” Mme a mo sebela a dula betheng ya Lesedi. “Ke a leboha.”

“Empa... ha ke a o rekela mpho e ikgethileng!” ho araba Lesedi.

“Ao Lesedi – o mphile ntho e ikgethethileng ho feta efe kapa efe e rekilweng lebenkeleng!” ho bua mme. “Hoseng o nketseditse tee ka kopi eo ke e ratang ka ho fetisisa. Yaba o nketsetsa karete e nang le setshwantsho se setle. Tseo ke dimpho tse tletseng lerato, tseo ke di thabetseng ka ho fetisisa ke ne ke sa di labella!”

Lesedi o ile a bososela a kgothala ha mme wa hae a mo suna phatleng.

Padiso 1

Ke mang a neng a bua founung?

Mme wa Lesedi o ne a bua founung.

Lesedi o utlwile mme wa hae are eng?

O ile a utlwa mme wa hae a re ke letsatsi la hae la tswalo letsatsi le hlahlamang.

Lesedi o ile a etsetsa mme wa hae eng hoseng?

O ile a mo etsetsa kopi ya tee.

Hobaneng mme wa Lesedi a ne a maketse?

- O ne a maketse hore Lesedi o mo etseditse kopi ya tee.
- O ne a maketse hore Lesedi o itse “Letsatsi le monate la tswalo!”
- O ne a maketse hobane o ne a sa nahana hore Lesedi o ne a tseba hore ke letsatsi la hae la tswalo.

Padiso 2

Hobaneng Lesedi a ile a tsoha?

O ile a tsoha hobane o ne a nyorilwe.

Hobaneng Lesedi a ne a sa kgone ho robala?

O ne a tshwenyehile. Ka nako e nngwe ho thata ho robala ha ho na le ntho e o tshwenyang.

Lesedi o ile a fa mme wa hae mpho efe?

- O ile a mo etsetsa kopi ya tee.
- O ile a mo etsetsa karete sekolong.

Hobaneng Lesedi a ikutlwa a tshwenyehile?

- Lesedi o ikutlwa a tshwenyehile hobane e ne e le letsatsi la mmae la tswalo empa o ne a se na ntho e ikgethang eo a ka mo fang yona.
- Lesedi o ile a ikutlwa a tshwenyehile hore o tla etsetsa/rekela mme wa hae eng bakeng sa letsatsi la tswalo.
- Lesedi o ne a ikutlwa a tshwenyehile hobane o ne a se na tjhelete ya ho rekela mme wa hae mpho e kgolo, e ikgethang.
- Lesedi o ne a ikutlwa a tshwenyehile hore mme wa hae o tla sarelwa ha a sa fuwe mpho e kgolo.

PALE YA 7 ENTE YA PELE

Mookotaba: Re etsa saense

Tlhahisoleseding ya Boitshetleho

- Sengolwa sena ke pale ya diketsahalo tsa nnete le boiqapelo.
- E etsahalla Engellane.
- E etsahetse nakong e fetileng - ho feta dilemo tse 200 tse fetileng.
- Pale ena e thusa baithuti ba hao ho ithuta haholwanyane ka tsela eo diene di etswang ka yona, le hore ba tsebe hore saense ke karolo ya bophelo ba rona ka dinako tsohle.

Leano la Kutlwisiso: Etsa ditekolo

- Ke eng: Ho etsa qeto ya hore na o rata pale kapa dikgetho tse entsweng ke baphetwa.
- Hobaneng re le sebedisa: Ho ba le maikutlo ka pale le hore e utlwisisehe ka botebo.
- Le thusa jwang: Le thusa hore o nahane ka molaetsa oo pale e o fetisang le seo o se kgolwang ka yona.

Dintlha tseo o ka di arolelanang le baithuti ba hao

- Dilemong tse fetang tse 200 tse fetileng, bohloko bo bitswang sekgolopane bo ile ba bolaya batho ba bangata. Batho ba ne ba sa tsebe hore ba ka itshireletsa jwang kgahlano le bona hobane ho ne ho se na meriana e bo phekolang.
- Ngaka e bitswang Edward Jenner e ile ya elellwa ntho e sa tlwaelehang. O ile a botsa dipotso, a etsa diteko tsa monahano wa hae, mme a fetola lefatshe.
- Ho bohlokwa ho tseba hore sekgolopane ke bohloko bo kotsi haholo bo ileng ba bolaya batho ba dimilione. Maselese wa kgomo e ne le bohloko bo seng matla haholo boo batho ba neng ba bo fumana dikgomong. Hangata bahlokomedi ba lebesa ba ne ba ba le tshwaetso ya maselese wa kgomo, empa e ne e sa ba bolaye. Edward Jenner o ile a elellwa ketsahalo ena e neng e iphetapheta/paterone - mme le boramahlale ba ile ba qala ho elellwa dipaterone tsena.
- Ha o entwa, mmele wa hao o fuwa tekanyetso e nyane ya bohloko bona. Mmele wa hao o ithuta ho bo lwantsha. Hamorao, ha bohloko bona bo o hlasela, mmele wa hao o se o kgona ho bo lwantsha.
- Paleng ena, Edward Jenner o sebedisa ngwana ho lekola hore ente ena e tla sebetsa. Kgalekgale, hangata dingaka di ne di sa utlwisise tsela eo di lokelang ho etsa diteko tsa menahano ya tsona ka tsela e bolokehieng. Matsatsing ana, ho na le melao e sireletsang batho nakong eo ho etswang diteko tsa bongaka.

Ho sebedisa leano lena:

Leqephe le seratswana	Bala	Ere
202, 1	O ile a sibolla ente ya pele ho lwantsha bohloko bo bolayang!	Edward Jenner o ile a tseba hore o lokela ho etsa ente jwang pele ho batho bohle. Ke etsa tekolo ya hore e tlameha e le motho ya bohlale.
205, 1	Lebitso la moshemane enwa ke James. Edward o ne a batla ho tseba hore nale e nang le moriana e ka thusa mmele wa James ho aha masole a mmele a tla lwantsha sekgolopane.	Edward e ne e le motho ya batlang ho tseba, o ile a hlaba moshemane e monyenyanane ka nale e nang le Maselese wa kgomo. Ke nahana ho ne ho le kotsi ho etsa jwalo! A ka be a tshwaeditse James wa batho ka Maselese wa kgomo.

O tlamehile ebe o kile wa entwa, empa o kile wa nahana hore na ente e sebetsa jwang? O a tseba hore na ho etsahalang ha nale e kena sephakeng sa hao?

Ha o entwa, bolwetse bo bonyenyane bo kenywa mmeleng wa hao. Sena se thusa mmele wa hao ho aha masole a mmele a hlokahalang ho ka lwantsha bolwetse bona. Hona ho bolela hore o ke ke wa tshwaetswa ke lefu lena bokamosong.

Sekgolopane ke bolwetse bo kileng ba bolaya batho ba bangata lefatsheng. Empa bolwetse bona ha bo sa le yo. Ke ka diteboho ho monna ya bitswang Edward Jenner. O ile a sibolla ente ya pele ho lwantsha bolwetse bona bo neng bo bolaya!

Edward Jenner o phetse Engelane dilemong tse fetang tse makgolo a mabedi tse fetileng. Edward o ile a elellwa hore batho ba motseng wa habo ba ne ba kula mme ba hlokahala ka lebaka la bolwetse ba Sekgolopane. Bolwetse bona bo ne bo ka hlasela motho e mong le e mong – ya tlase dilemong le ya moholo, morui kapa mofutsana. Le ha ho le jwalo, motho e mong le e mong o ne a tseba hore barwetsana ba neng ba hama dikgomo ba ne ba sa tshwaetswe ke Sekgolopane. Edward o ile a ipotsa hore ebe lebaka ke lefe.

Edward o ile a nka qeto ya ho sheba barwetsana bana ba neng ba hama dikgomo. O ile a lemoha hore dikgomo le tsona di ne di na le bolwetse bo tshwanang, bo neng bo bitswa maselese wa dikgomo. Barwetsana bana ba hamang dikgomo ba ne ba kudiswa ke maselese wa dikgomo, empa ba ne ba fola. Kamora moo ba ne ba ka ba ka phaposing e le nngwe le batho ba nang le Sekgolopane, empa ba ne ba sa tshwaetsehe!

Edward o ile a elellwa hore maselese wa dikgomo o ne o tshireletsa barwetsana bana ba hamang dikgomo. O ile a nahana hore ho ba le tshwaetso ya maselese wa dikgomo ho thusa mmele ya bona ho aha masole a kgonang ho lwantsha Sekgolopane. Empa o ne a tlamehile ho etsa teko ya monahano ona wa hae.

Edward o ile a fumana e mong wa barwetsana ba hamang dikgomo a neng a na le tshwaetso ya maselese wa dikgomo. O ile a nka bo bong ba boladu bo neng bo tswa disong tsa hae. Edward o ile a hlaba moshanyana ya dilemo tse robedi ka nale e nang le boladu bona sephakeng. Lebitso la moshanyana enwa e ne e le James. Edward o ne a batla ho bona hore na nale eo e ka thusa James ho aha masole a ka lwantshang Sekgolopane.

Yaba, Edward o kenya James wa batho ka phaposing e neng e na le batho ba neng ba na le tshwaetso ya Sekgolopane. O ne a batla ho bona hore na James o tla kula na. Leano la Edward le ne le nepahetse – bonyane boo ba maselese wa dikgomo bo ile ba thusa James ho aha masole a hlokehang ho lwantsha Sekgolopane. James ha a ka a kula!

Kamora moo Edward o ile a tseba hore monahano wa hae o ne o nepahetse. Hoba le bolwetse bo nyenyane ho ka thusa mmele ho itokisetsa ho e lwantsha le ho o tshireletsa. Diteboho ho mosebetsi wa Edward Jenner, jwale re na le diente tse ngata tse re sireletsang malwetseng a mangata a bolayang!

Padiso 1

Edward Jenner o ile a sibolla eng?

- O ile a sibolla ente ya pele.
- O ile a sibolla ente ya Sekgolopane

Edward Jenner o ile a nahana hore ke eng e neng e sireletsa barwetsana ba hamang dikgomo kgahlanong le Sekgolopane?

- O ile a nahana hore maselese wa dikgomo ke ona o neng o sireletsa barwetsana ba hamang dikgomo kgahlanong le Sekgolopane.

Hobaneng Edward Jenner a ile a hlaba James ka nale e nang le maselese wa dikgomo?

- Hobane o ile a elellwa hore barwetsana ba hamang dikgomo ba ne ba sa tshwaetswe ke Sekgolopane kamora ho ba le tshwaetso ya maselese wa dikgomo.
- Hobane o ne a batla ho bona hore maselese wa dikgomo o ka tshireletsa James kgahlanong le Sekgolopane.
- Hobane o ne a batla ho etsa teko ya mohopolo wa hae.

Padiso 2

Ke bothata bofe boo Edward a neng a batla ho bo rarolla?

O ne a batla hore batho ba seke ba ba le tshwaetso kapa ba kudiswe ke Sekgolopane.

Ke motswako ofe a ileng a etsa teko ka ona?

- O ile a etsa teko ya ho hlaba James ka nale e nang le maselese wa dikgomo.
- O ile a etsa teko ya ho bona hore na James o tla ba le tshwaetso ya Sekgolopane kamora hore a hlabuwe ka nale e nang le maselese wa dikgomo.

O ka etsa tekolo? O nahana eng ka qeto eo Edward a e nkileng ya ho kenya James ka phaposing e nang le batho ba nang le tshwaetso ya Sekgopolane?

- Ke nahana hore e ne e le mohopolo/leano le letle hobane...
- Ke nahana hore e ne se mohopolo/leano le letle hobane...

PALE YA 8

TEKO YA LIMANI

YA SAENSE

Mookotaba: Re etsa saense

Tlhahisoleseding ya Boitshetleho

- Sengolwa sena ke pale ya boiqapelo.
- E etsahalla Afrika Borwa.
- E etsahala nakong ya jwale.
- Pale ena e tla thusa baithuti ba hao ho utlwisisa hore dimela di a phela, mme di hloka dintho tse itseng ho phela.

Dintlha tseo o ka di arolelanang le baithuti ba hao

- Dimela di a phela, jwalo feela ka batho le diphoofolo.
- Dintho tse phelang di hloka dintho tse itseng hore di kgone ho phela. Dimela di hloka:
 - Moya ho hema
 - Metsi a ho nwa
 - Mahlasedi - dimela di a sebedisa ho etsa dijo
 - Mobu - di fana ka phepo le tshehetso
- Paleng ena, Limani o etsa teko ya saense ya dimela tsa hae.
- Teko ya saense ya hae e re thusa ho bona se etsahalang ha semela se sa fumane moya, metsi, mahlasedi a letsatsi, kapa mobu.
- O ithuta hore ha o le ramahlale, o lokela ho lekola dintho hantle mme a ngole seo a se bonang.
- Teko ya saense ya Limani e re thusa ho ithuta haholwanyane ka lefatshe.

Leano la Kutlwisiso: Etsa dikgokahano

- Ke eng: Ho nahana hore pale e amana jwang le bophelo ba hao, dibuka tse ding, kapa lefatshe.
- Hobaneng re le sebedisa: Ho utlwisisa pale betere ka ho e hokahanya le dintho tseo re di tsebang.
- Le thusa jwang: Le eketsa moelelo paleng le hore e hopolehe ha bonolo.

Ho sebedisa leano lena:

Leqephe le seratswana	Bala	Ere
215, 2	Limani le batswadi ba hae ba ile ba beha teko ya saense festereng ya Limani.	Ke kgona ho etsa kgokahano ho pale eo ke e badileng bekeng e fetileng! Edward Jenner o ile a etsa teko ya saense le yena. Batho ba etsa diteko tsa saense ho tseba dintlha ka mehopolo le ho ithuta dintho/ tlhahisoleseding tse/e ntjha.
216, 1	“Ha re kenye semela se le seng ka mokotleng wa polasetiki. Mme re bone ho tla etsahalang ebang semela se sa fumane moya,” ho rialo mme wa Limani.	Paleng ya rona bekeng e fetileng, Edward o ile a etsa teko ya saense ho bona hore na ente e tla sebetsa. Limani o etsa teko ho bona se tla etsahala ha dimela di sa fumane tsohle tseo di di hlokang!

Malome wa Limani o ile a mo fa palesa e ntle e bitswang moisateleha ka tsatsi la hae la tswalo. “O e hlokomele palesa ena!” a bolella Limani. Limani o ile a beha moisateleha ona tafoleng e ka thoko ho bethe ya hae.

Kamora dibeke tse mmalwa, palesa ena e ile ya shwa.

Limani o ile a ntshetsa palesa kantle mme a e bontsha batswadi ba hae. “Ha ke utlwisise – ke nahanne hore ke ne ke hlokomela sejalo sa ka,” a rialo. “Ho etsahetseng ka sona?”

Mme wa Limani o ile a tsheha. “Hao Limani! Ke maswabi – Ke nahanne hore o tseba ho hlokomela dimela. Ke phoso ya rona – re ne re tshwanetse ho o ruta hore dimela di hloka eng hore di seke tsa shwa!”

“Ke ne ke sa tsebe hore dijalo di a phela!” Limani a rialo a maketse “O bolela hore dimela di hloka moya jwalo fela ka rona?”

“Eya, hape di hloka le metsi hore di phele – jwalo fela ka rona. Dintho kaofela tse phelang di hloka metsi. O ile wa nosetsa moisateleha wa hao?” mmae a mmotsa.

Limani o ile a tsitsinya hlooho, “Ke ne ke sa tsebe hore dijalo di hloka metsi! Moisateleha wa ka o ne o nyorilwe o hloka metsi!”

“Dijo tsona? Re hloka diho ho phela akere? Dijalo di ja eng?” Limani a botsa.

Ke ka hoo dijalo di hlokanang mahlasedi a letsatsi. Di fetola mahlasedi ana a letsatsi ho iketsetsa dijo! O nahana hore moisateleha wa hao o fumane mahlasedi a letsatsi a lekaneng ho iketsetsa dijo?” mmae a mmotsa.

Limani o ile a tsitsinya hlooho. “Tjhe, phaposi ya ka ya ho robala e lefifi.”

“Ntho e nngwe hape eo dijalo di e hlokanang ke divithamine le phepo e ntle, e tswang mobung. Ke nahana hore moisateleha wa hao o ne o na le mobu, empa eseng lesedi le lekaneng – o ne tlamehile ebe o lapile haholo! Mmae a tlatseletsa.

“Ke na le leano,” ho rialo mma Limani, a nka tereyi ya dipeo le dipitsana tse nnyane tsa dijalo a di isa ka tlung. “Ha re bone hore na ho tla etsahala eng ha sejalo se sena moya, metsi, mahlasedi a letsatsi, kapa ona mobu!” a rialo.

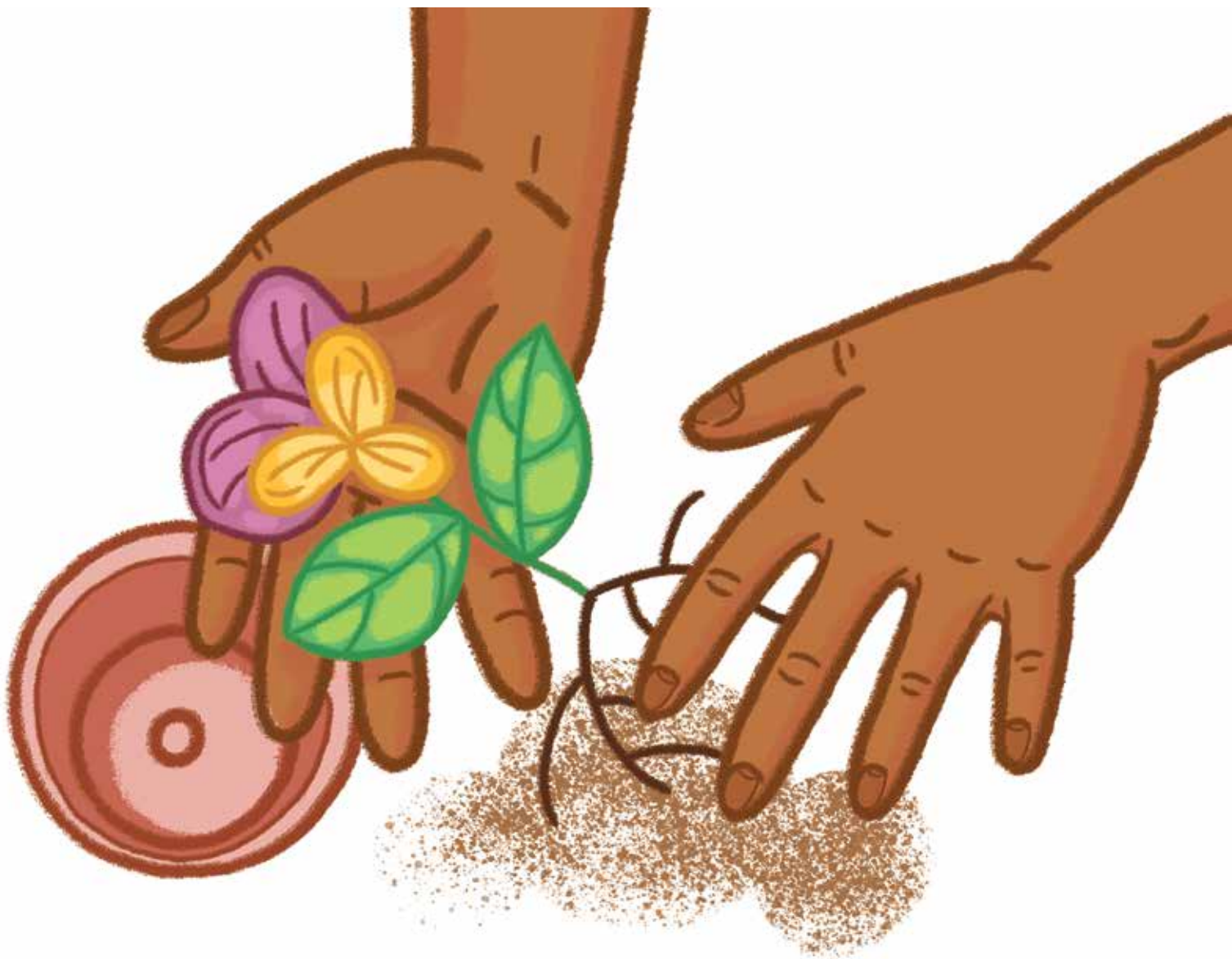
Limani le batswadi ba hae ba ile a etsa teko ya saense mme ba e beha kahare lebotaneng la fensetere ya phaposi ya Limani ya ho robala.

“Ha re kenye e nngwe ya dimela ka mokotleng wa polasitiki. Re tla bona hore na ho etsahalang ha sejalo se sena moya.” Ho rialo mme wa Limani

Mme wa Limani o ile a tlotlhora mobu ho e nngwe ya dipeo mme a e kenya ka pitseng ya dijalo e senang letho. “Hona ho tla re bontsha hore na ho etsahalang ha peo e sena mobu!” a rialo

“Re tlamehile ho bona hore na ho etsahalang ha sejalo se sena mahlasedi a letsatsi!” ho rialo Limani. Yaba o mathela ka kitjheneng o tla ka mokotla o sootho o monyenyanane wa pampiri.

“Jwale ha e na fumana kganya ho tswa letsatsing – ebile ha e na ba le dijo tseo e di jang,” a rialo a beha mokotla oo wa pampiri hodima e nngwe ya dipeo.

“Ena yona ha e na fumana metsi,” ho rialo mme wa Limani.

“Qetellong, re hloka sejalo se le seng se tlang ho fumana ntho e nngwe le e nngwe eo se e hlokang – moya, mahlasedi a letsatsi, mobu le metsi. Ka tsela eo, re tla kgona ho bapisa dimela tse sa fumanang tsohle tse hlokahalang le sejalo se fumaneng tsohle tse hlokahalang!” ho rialo mme wa Limani.

Limani o ile a ngola matshwao sejalong se seng le se seng.

“Karolo e nngwe ya ho ba masaense ke ho shebisisa le ho ngola,” ho rialo mme wa Limani a mo neheletsa bukana e nyenyane ya ho ngolla. “Ena ke buka e ikgethileng eo o ka e sebedisang ho ngola seo o se shebisisang!”

Mme wa Limani o ile a mo thusa ho ngola bukana ya dijalo. “Kajeno re tlamehile ho etsa diqeto, kakanyo ka tseo re nahanang hore di tla etsahala ka sejalo se seng le se seng. Sena se bolela hore o tlamehile ho sebedisa se o se tsebang ka dijalo ho etsa kakanyo e ntle!” ho rialo mme wa Limani.

Limani o ile a qalella ho taka, a nahanne ka se ka
etsahalang ka dijalo tsa hae.

Padiso 1

Ke eng se ileng sa etsahala ka moisateleha wa Limani o tswang ho malomae?

Moisateleha o tswang ho maloma Limani o ile wa shwa.

Dijalo di hloka eng ho hola?

Dijalo di hloka moya, mahlasedi a letsatsi, metsi le mobu ho hola.

Ebe o ka etsa dikgokahano pakeng tsa pale ya bekeng e fetileng “Ente ya pele” le pale ya bekeng ena ya Limani?

- Ke kgona ho etsa kgokahano. Ntho e tshwanang ka dipale tsena tse pedi...
- Ke kgona ho etsa kgokahano. Edward Jenner le Limani...

Padiso 2

Ke ntho efe e le nngwe e o ithutileng yona ka dijalo paleng ena?

Ke ithutile...

O nahana hore Limani o ithutile eng tekong ya hae ya saense?

Ke nahana hore Limani o ithutile hore...

Ke eng se o akanyang hore se ka etsahala ha malome wa Limani a ka mo fa sejalo hona jwale?

Ke nahana hore ha malome wa Limani a ne a ka mo fa sejalo se setjha o ne a tlile ho... hobane...

NHLRP | National Home Language Reading Programme “